

Regeringens proposition

1983/84: 76

om vissa livsmedelspolitiska frågor;

beslutad den 24 november 1983.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

SVANTE LUNDKVIST

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag om övergripande mål för en samlad livsmedelspolitik. Vidare redovisas riktlinjer för överläggningarna om jordbruksprisregleringen för tiden efter den 30 juni 1984.

Huvudmålet för livsmedelspolitiken föreslås vara att trygga vår livsmedelsförsörjning såväl i fred som under avspärning och krig. Konsumenternas intresse av livsmedel av god kvalitet till rimliga priser föreslås bli ett med jordbrukarnas inkomstmål likställt delmål.

Det tillfälliga investeringsstoppet inom animalieproduktionen föreslås bli förlängt med ett år.

Förslag till

Lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1983: 147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, vilken gäller till utgången av juni månad 1984,

dels att lagen skall äga fortsatt giltighet till utgången av juni månad 1985,

dels att 1 § skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

För att motverka överskott inom jordbrukets animalieproduktion är nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä förbjuden intill utgången av juni månad 1984.

För att motverka överskott inom jordbrukets animalieproduktion är nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä förbjuden intill utgången av juni månad 1985.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-11-24

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Petersson, Andersson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Lundkvist

Proposition om vissa livsmedelspolitiska frågor

1 Inledning

Nuvarande riktlinjer för jordbrukspolitiken fastställdes av riksdagen år 1977 (prop. 1977/78: 19, JoU 10, rskr 103). Utvecklingen av samhällsekonomin under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet medförde emellertid att jordbrukspolitiken inte längre fungerar på det sätt riksdagen förutsatte när den fattade sitt beslut år 1977. Samtidigt har det blivit alltmer angeläget att sätta in jordbrukspolitiken i ett samlat livsmedelspolitiskt sammanhang. Med stöd av regeringens bemyndigande den 9 december 1982 tillkallade jag en kommitté med uppgift att utforma en livsmedelspolitik. Enligt sina direktiv (Dir 1982: 103) skall kommittén med förtur behandla frågor av grundläggande betydelse för de överläggningar om priserna på jordbruksprodukter som avser tiden efter den 30 juni 1984, när nu löpande prisregleringsperiod går ut. Kommittén har vidare haft till uppgift att med förtur lämna förslag till åtgärder som snarast kan åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter.

Kommittén, 1983 års livsmedelskommitté¹, har den 11 oktober 1983 lämnat betänkandet (Ds Jo 1983: 10) Vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor. Till betänkandet har fogats en reservation och fyra särskilda yttranden. Kommitténs sammanfattning av sitt betänkande bör fogas som *bilaga 1* till regeringsprotokollet i detta ärende.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av styrelsen för internationell utveckling (SIDA), kommerskollegium (KK), överstyrelsen

¹ Generaldirektören Ingvar Lindström, ordförande, riksdagsledamoten Arne Andersson, lantbrukaren Eric Enlund, journalisten Birgitta Gustafson, riksdagsledamöterna Egon Jacobsson, Einar Larsson, Grethe Lundblad, Åke Selberg och Aina Westin.

för ekonomiskt försvar (ÖEF), socialstyrelsen, konjunkturinstitutet, näringsfrihetsombudsmannen (NO), statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnds konsumentdelegation, statens naturvårdsverk (SNV), arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), statens industriverk (SIND), statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), statistiska centralbyrån (SCB), Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), länsstyrelserna i Södermanlands, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Skaraborgs, Värmlands, Jämtlands, Gävleborgs och Norrbottens län, glesbygdsdelegationen, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska lantarbetareförbundet, Svenska livsmedelsarbetareförbundet, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Sveriges industriförbund (SI) gemensamt med Sveriges livsmedelsindustriförbund (SLIM), Sveriges grossistförbund, Kooperativa förbundet (KF), Familjejordbrukarnas riksförbund, Hushållningssällskapens förbund och Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor.

En sammanställning över remissyttrandena bör fogas som *bilaga 2* till regeringsprotokollet i detta ärende.

2 Föredraganden

2.1 Allmänna utgångspunkter

Sedan riksdagen år 1977 fastställde de nu gällande riktlinjerna för jordbrukspolitiken har de samhällsekonomiska förhållandena i Sverige i hög grad ändrats. Ännu i början av 1970-talet rädde i vårt land en relativt god ekonomisk tillväxt och ökande köpkraft. I stort sett rädde balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter. Från slutet av 1970-talet försämrades den ekonomiska situationen. Tillväxten i ekonomin upphörde, vilket i kombination med starka prisökningar medförde att konsumenternas köpkraft minskade. Samtidigt uppkom ett stort budgetunderskott och växande underskott i utlandsaffärerna.

För konsumenterna har utvecklingen inneburit kännbara prishöjningar på livsmedel bl. a. som en följd av kraftiga kostnadsökningar både inom jordbruket och efterföljande led. Prisökningarna och den minskade köpkraften har lett till att konsumtionen av vissa livsmedel, främst kött och fläsk har minskat. Samtidigt har produktionen ökat bl. a. genom att jordbrukarna sökt kompensera en sjunkande lönsamhet med ökade arbetsinsatser och större besättningar. Jordbruket kan därför inte avsätta hela sin produktion inom landet utan måste i allt högre grad sälja produkterna utomlands med ökade exportkostnader som följd.

Inflationen och det höga ränteläget har också vållat ekonomiska problem inom jordbruket. Inte minst gäller detta för nyetablerade jordbrukare.

Den utveckling som jag nu i korthet har beskrivit gör att den jordbrukspolitik som beslöts 1977 inte längre fungerar på det sätt riksdagen förutsatte när beslutet fattades. Det var bl. a. mot denna bakgrund som regeringen fann det nödvändigt att göra en översyn av jordbrukspolitiken. Samtidigt var det enligt regeringens mening alltmer angeläget att sätta in jordbrukspolitiken i ett livsmedelspolitiskt perspektiv. Av denna anledning tillsattes 1983 års livsmedelskommitté.

I enlighet med sina direktiv har kommittén med förtur behandlat vissa frågor. Det gäller målen för livsmedelspolitiken, systemet för kostnads-kompensation och inkomstföljsamhet för jordbruket inom ramen för prisregleringen samt vissa åtgärder för att åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter. Jag avser nu att ta upp dessa frågor inför de överläggningar om priserna på jordbruksprodukter som avser tiden efter den 30 juni 1984.

2.2 Målen för livsmedelspolitiken

2.2.1 Nuvarande förhållanden

Enligt 1977 års beslut är utgångspunkten för jordbrukspolitiken att landets naturliga resurser för jordbruksproduktion skall utnyttjas och att familjelantbruket skall vara den dominerande företagsformen. Ett huvudsyfte med jordbrukspolitiken är att tillförsäkra dem som är sysselsatta inom jordbruket i alla delar av landet en ekonomisk och social standard som är likvärdig med den som jämförbara grupper uppnår (inkomstmålet). Detta skall särskilt beaktas vid prissättningen av jordbruksprodukterna. Vidare skall jordbrukspolitiken ha till mål att tillgodose konsumenternas berättigade krav på säker tillgång till livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser.

Den brukningsvärda åkerjorden skall utnyttjas för jordbruksproduktion, vilket innebär ett bibehållande av ungefär nuvarande åkerareal. Den fredstida mjölkproduktionen skall med hänsyn till dess stora betydelse för livsmedelsberedskapen upprätthållas vid en nivå som ungefärligen motsvarar konsumtionsbehovet av mjölk och mjölkprodukter. För övriga animalieprodukter skall eftersträvas i stort sett balans mellan produktion och avsättningsutrymme inom landet. Det överskott som uppkommer till följd av målsättningen i fråga om åkerarealen bör i första hand utgöras av spannmål.

Rationaliseringspolitiken skall främja uppbyggandet och vidmakthållandet av effektiva familjeföretag. Rationaliseringspolitiken skall därutöver kunna användas för att uppnå andra från samhällelig synpunkt angelägna mål, t. ex. tjäna som regionalpolitiskt instrument.

2.2.2 Överväganden

Enligt min mening bör huvudmålet för en samlad livsmedelspolitik och därmed också för jordbrukspolitiken vara att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärrning och krig. Detta bör ske genom en långsiktig och planerad hushållning med de naturresurser som utnyttjas i jordbruket och under hänsynstagande till miljön. Som likställda delmål under det nyss angivna huvudmålet bör gälla att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. Att konsumentmålet och inkomstmålet blir likställda är enligt min mening en viktig förutsättning för att jordbrukspolitiken skall kunna mötas med förtroende av både konsumenter och jordbrukare.

Inkomstmålet bör i första hand avse heltidssysselsatta vid rationellt drivna jordbruksföretag. Som hittills bör det gälla i alla delar av landet. Det är enligt min mening angeläget att främja en bättre och mer solidarisk inkomstfördelning mellan olika kategorier jordbrukare. Inte minst gäller detta inkomstfördelningen mellan nyetablerade och äldre jordbrukare. Samtidigt bör en önskvärd rationalisering främjas. Familj jordbruket kommer också framöver att vara den dominerande företagsformen inom ramen för en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion. Jag vill här understryka den roll som jordbruket spelar för sysselsättningen i bygder där det råder brist på andra arbetstillfällen.

För att konsumentmålet skall uppnås krävs att jordbruksproduktionen bedrivs rationellt. En fortlöpande rationalisering av jordbruksnäringen är därför nödvändig. Rationaliseringspolitiken bör liksom hittills syfta till att bygga upp och vidmakthålla effektiva jordbruksföretag. Olika former av samverkan mellan jordbrukare, t. ex. gemensamt utnyttjande av maskiner, som innebär lägre kostnader, liksom sambruk, bör främjas. Konsumentmålet bör också innefatta goda möjligheter att välja mellan livsmedel av olika slag, varför möjligheter till produktutveckling bör tas till vara. Kvalitetskravet innefattar givetvis att livsmedlen är fullgoda ur kost- och näringssynpunkt.

2.3 Prisregleringen på jordbruksprodukter

2.3.1 Nuvarande förhållanden

Ett av de medel som används för att nå målen för jordbrukspolitiken är jordbruksprisregleringen. Den innebär bl. a. att prisnivån på alla viktigare jordbruksprodukter fastställs av statsmakterna. I 1977 års riksdagsbeslut fastställdes grunderna för den nu gällande jordbruksprisregleringen.

Inför varje s. k. prisregleringsperiod, som brukar omfatta ett eller flera år, beslutar statsmakterna om den närmare utformningen av prisregleringen för perioden. Beslutet gäller bl. a. det s. k. kompensationsystemet, dvs. hur jordbruket under perioden skall få kompensation för ökade kost-

nader samt hur jordbrukarnas inkomster av eget arbete och eget kapital skall följa inkomstutvecklingen för andra befolkningsgrupper. Kostnads-kompensationen gäller förutom jordbruket också den del av livsmedelsin-dustrin som omfattas av prisregleringen (bl. a. mejerier och slakterier).

Under nu löpande regleringsperiod får jordbruket och viss livsmedelsin-dustri kostnadskompensation två gånger om året, den 1 juli och den 1 janu-ari. Jordbrukarnas inkomstfölsamhet beräknas normalt en gång per år, den 1 juli. Ett totalt kompensationsbelopp beräknas som sedan fördelas i form av prishöjningar på olika produkter.

Till grund för statsmakernas beslut om den närmare utformningen samt tillämpningen av prisregleringen ligger förslag från statens jordbruks-nämnd eller en särskilt utsedd kommission. Innan förslag läggs fram har överläggningar ägt rum med Lantbrukarnas förhandlingsdelegation och jordbruksnämndens konsumentdelegation.

Det kompensationsssystem som nu tillämpas innebär i huvudsak att jordbrukets kostnadskompensation beräknas utifrån prisutvecklingen för inköpta produktionsmedel enligt ett särskilt index, produktionsmedelspris-index (PM-index). Ändringar i PM-index multipliceras med jordbrukets kostnader. Uppgifterna om jordbrukets kostnader hämtas från den s. k. normkalkylen, som är en beräkning av hela jordbrukssektorns intäkter och kostnader. PM-index belyser prisutvecklingen för jordbrukets inköp av produktionsmedel exkl. lejt arbete under senast kända sexmånadersperiod före kompensationsstillfället. Prismätning sker för förnödenheter, tjänster, underhåll, avskrivningar och ränta på lånat kapital.

Det finns möjlighet att i överläggningarna ta upp frågor som hänger samman med om det registrerade indexutfallet ger en rättvisande bild av den faktiska kostnadsutvecklingen. Detta gäller t. ex. kostnaderna för lejt arbete, som i överläggningarna behandlas i särskild ordning. Numera kan också under vissa förutsättningar kompensationen för avskrivningskostna-derna, som normalt beräknas med PM-index, tas upp i överläggningarna en gång per år.

Kompensationen för kostnadsökningar gäller förutom jordbruket också viss förädlingsindustri som omfattas av prisregleringen på jordbrukspro-dukter. Kompensationen för kostnadsökningar inom förädlingsindustrin sker med hänsyn till den faktiska kostnadsutvecklingen. Som utgångs-punkt för överläggningarna ligger kostnadskalkyler för berörda branscher.

Till grund för beräkningarna av det belopp som jordbruket skall erhålla i inkomstfölsamhet läggs dels uppgifter om jordbrukarnas inkomster av eget arbete och eget kapital enligt normkalkylen, dels bl. a. uppgifter om löneavtalen för de stora kollektiven. Vidare tas hänsyn till ändrade sociala avgifter samt rationaliseringsutvecklingen inom jordbruket.

Jordbruket får endast tillgodoräkna sig kostnadskompensation och in-komstfölsamhet för den del av jordbruksproduktionen som säljs inom landet. Om den inhemska prisnivån genomsnittligt skulle komma att av-

vika från åsyftad prisnivå (mittprisinivån) kan kompensationsbeloppet efter överläggningar justeras härför. Vid tre tillfällen har devalveringarna av den svenska kronan beaktats genom att avdrag gjorts från kompensationsbeloppet. Avdragen har huvudsakligen motiverats med de positiva effekter devalveringarna har för jordbruket genom att exportintäkterna ökar. Hänsyn har vid vissa tillfällen också tagits till effekter av olika slag, såsom eftersläpningseffekter i kostnadskompensationen.

2.3.2 Kommittén

Kommittén anför att det nuvarande kompensationssystemet tillkom som en följd av den kritik som riktades mot det tidigare systemet, vilket inte byggde på index relaterade till kostnadsutvecklingen i jordbruket utan på konsumentprisindex. Kommittén uttalar att det nu tillämpade systemet får anses ha en i huvudsak logisk uppbyggnad eftersom det är anpassat till förhållandena i jordbruket. Enligt kommittén är en av de frågor som diskuterats i samband med nuvarande kompensationssystem hur detta har fungerat som styrmedel. Bl. a. har dess möjligheter att styra produktionsutvecklingen i enlighet med produktionsmålet ibland ifrågasatts. Bl. a. mot denna bakgrund har kritik riktats mot det automatiskt verkande kompensationssystemet och dess detaljerade regler vilket har medfört att det funnits begränsade möjligheter att vid prissättningen ta hänsyn till den aktuella marknadssituationen (produktionsbalansen, investeringsbehov, etc.) och till samhällsekonomin i övrigt.

Kommittén har inte kunnat konstatera att indexsystemet som sådant inneburit att prishöjningarna på jordbrukets produktionsmedel har blivit högre än vad som varit kostnadsmässigt motiverat. Inte heller har det kunnat påvisas att effektivitetsutvecklingen avvikit från den inom andra branscher. Enligt kommittén kan därmed emellertid inte uteslutas risken för att de långsiktiga effektivitetssträvandena påverkas av kompensationsystemet och marknadsförhållandena för produktionsmedel. En viss risk för kostnadsöverbilning kan också föreligga. Att avgöra om det nu använda kompensationssystemet har påverkat priserna på produktionsmedel i höjande riktning är emellertid enligt kommittén förenat med betydande svårigheter. De faktorer som framför allt medför vissa risker för sådan påverkan är förhållandena på produktionsmedelsmarknaderna med stor ägarkoncentration där jordbrukarna själva också är stora företagsägare.

Kommittén framhåller vidare att en fråga som diskuterats mycket i samband med prisöverläggningarna är hur kompensationen till jordbruket ges för ökade kapitalkostnader. Enligt kommittén har ifrågasatts om inte kompensation för avskrivningskostnaderna borde ges på annat sätt än via index, exempelvis genom att lägga uppgifter om investeringsbehov etc. till grund för bedömningarna.

I fråga om kostnadskompensationen till förädlingsindustrin har kritik riktats mot att systemet inte skulle ge företagen inom förädlingsindustrin

tillräckliga motiv att pressa kostnaderna eftersom den faktiska kostnadsutvecklingen kompenseras. Mot detta har dock hävdats att för det enskilda företaget kvarstår alltid dessa motiv. Kommittén anför att i de förädlingsföretag som berörs av prisregleringen och även bedriver annan verksamhet finns viss risk för kostnadsövertalning mellan olika verksamhetsgrenar. Sådan övertalning kan få menlig inverkan på konkurrensen.

Kommittén har gått igenom ett antal tänkbara kompensationssystem för nästkommande regleringsperiod och preciserat tre som alla kan börja tillämpas redan fr. o. m. den 1 juli 1984. Kommittén anser att de tre kompensationssystemen ger möjligheter att uppnå de jordbrukspolitiska målen. För att möjliggöra en fri prövning har kommittén valt att lägga fram dessa tre system för statsmakernas ställningstagande utan att lämna förord för något av dem.

Utan inbördes rangordning är de tre alternativen följande:

Alt. 1 Nuvarande kompensationssystem.

Alt. 2 Ett kompensationssystem utan automatiskt verkande regler.

Alt. 3 Ett kompensationssystem med begränsade inslag av automatiskt verkande regler.

För ett kompensationssystem utan automatiskt verkande regler behövs enligt kommittén i stort sett samma statistiska underlag som i det nuvarande systemet. Ett viktigt moment i överläggningarna blir de frågor parterna själva kommer att aktualisera. Systemet ger större möjligheter att ta hänsyn till de frågor som är mest aktuella t.ex. marknadssituationen och förhållandena i jordbruket och samhällsekonomin. Som nackdelar med systemet anges att det förhandlingsmässigt kan bli mera tungrovt, att det kan bli svårare att uppnå överenskommelser samt att det kan skapa osäkerhet om framtiden för jordbruket och förädlingsindustrin.

Överläggningar om inkomstnivå bör enligt kommittén inte föras mer än en gång per år. Med hänsyn till att det är svårt att endast genomföra prishöjningar en gång varje år beräknas någon form av enklare kontrollstationsförhandling behövas i mellantiden.

Kommitténs förslag till system med begränsade inslag av automatiska regler bygger också på nuvarande kalkylunderlag. Vid prisavvägningen skulle stor hänsyn kunna tas till marknadssituation och till förhållandena i samhällsekonomin. Systemet skulle innebära att vissa delar av kompensationen, t.ex. kostnaderna för jordbrukets tjänster och förnödenheter beräknades med samma grad av automatik som f.n. Kompensationen för kapitalkostnaderna och t.ex. ersättning för eget arbete och eget kapital skulle däremot göras mindre bunden av automatiskt verkande regler än f.n.

Kommittén har också diskuterat vissa förändringar i kalkylunderlaget.

2.3.3 Remissyttrandena

Flera remissinstanser har pekat på de lösningar som det nuvarande systemet inneburit med sin automatiskt verkande kostnadskompensation och hårda koppling till t. ex. löneavtal för andra grupper. Kritik riktas också mot de begränsade möjligheterna att påverka produktionsinriktningen i jordbruket och ta hänsyn till den aktuella marknadssituationen samt till aktuella förhållanden inom jordbruket och samhällsekonomin. Riskerna för kostnadsövertäring och för att den långsiktiga effektivitetsutvecklingen påverkas negativt understryks också av många remissinstanser. Dessa risker bedöms t. ex. av NO, SPK och konsumentdelegationen som så allvarliga att de motiverar en ändring av kompensationssystemet.

LRF anser att kommittén inte kunnat påvisa några sakliga brister i nuvarande system. Enligt LRF:s uppfattning finns inga belägg för de riskhypoteser i fråga om kostnadsövertäring och effektivitetsutveckling som kommittén tar upp. LRF känner därför en betydande olust mot att så väsentliga frågor för näringen behandlas utifrån så lösa grunder. LRF anser att de två presenterade alternativen till nuvarande system har samma brister och därför är lika oacceptabla. Även Hushållningssällskapens förbund, ett par länsstyrelser samt Familjejordbrukarnas riksförbund motsätter sig en ändring av kompensationssystemet.

Flertalet av de remissinstanser som tar upp frågan om kompensations-systemet uttalar sig emellertid för en övergång till mera obundna överläggningar. Ett system utan automatiskt verkande regler (dvs. kommitténs alternativ 2) förordas av NO, lantbruksstyrelsen, konsumentdelegationen, länsstyrelsen i Södermanlands län, LO, TCO, Lantarbetareförbundet och Livsmedelsarbetareförbundet. Några remissinstanser vill komma bort från det nuvarande systemet men kan tänka sig att man prövar varianter med begränsade inslag av automatiskt verkande regler. Dit hör Industriförbundet, KF, och statskontoret. Handelsn samarbetsorgan i jordbruksfrågor med instämmande av Grossistförbundet sympatiserar främst med en ordning som bygger på helt fria överläggningar men vill inför nästkommande prisregleringsperiod förorda ett system med vissa inslag av obundna överläggningar.

2.3.4 Överväganden

Med hänsyn till att priserna på jordbrukets produkter är reglerade måste jordbrukarna inom ramen för prisregleringen få kompensation för ökade produktionskostnader till följd av inflationen. Beräkningen av kostnads-kompensationen har som jag nyss redovisat sedan ett antal år tillbaka skett med hjälp av ett särskilt index.

En central uppgift för den ekonomiska politiken är att bryta den hittillsvarande inflationsutvecklingen. Detta är av betydelse inte minst för det svenska jordbruket som drabbats av besvärliga problem på grund av den alltför höga inflationen. Ett led i detta arbete är en strävan att så långt som

möjligt undvika automatiska indexuppräknings som kan verka inflationsdrivande. Det var bl. a. mot denna bakgrund som kommittén fick uppdraget att utvärdera det nu tillämpade kompensationsystemet. Av vad som i denna del anförts i kommitténs betänkande och under remissbehandlingen framgår att indexsystemet kan medföra problem i olika avseenden. Man framhåller särskilt risken för minskad effektivitet på produktionsmedelsområdet och hänvisar till den stora ägarkoncentrationen på produktionsmedelsmarknaderna.

Med hänvisning till vad jag nyss har sagt om nödvändigheten av att bekämpa inflationen och de risker för en ur jordbrukets synpunkt ogynnsam kostnadsutveckling på produktionsmedel som det nuvarande kompensationsystemet kan medföra bör en annan ordning att kompensera jordbruket för kostnadsökningar prövas för nästa regleringsperiod.

Kommittén har redovisat två alternativ med mer obundna överläggningar. Jag vill i detta sammanhang erinra om vad konsumentdelegationen sagt i sitt yttrande, nämligen att det är orimligt att tolka alternativen 2 och 3 så att jordbruket därmed inte längre skulle få någon kompensation för ökade kostnader resp. ökade kapitalkostnader. I likhet med många remissinstanser förordar jag en ordning med obundna överläggningar.

Vid dessa överläggningar bör hänsyn tas till aktuella förhållanden på marknaden, i jordbruket och i samhällsekonomin i övrigt. Det är naturligt att i huvudsak det statistiska underlag som f. n. används kommer att ligga till grund för överläggningarna. Det bör i första hand ankomma på parterna vid prisöverläggningarna att närmare överväga på vilket sätt kostnadskompensationen skall beräknas. Även vid ett obundet system kan det naturligtvis för vissa kostnader tillämpas automatiskt verkande regler.

Självfallet bör en utgångspunkt för överläggningarna vara de livsmedelspolitiska mål som jag tidigare har förordat.

Överläggningarna om kompensationen till förädlingsindustrin bör enligt min mening också ske på ett mera obundet sätt.

Av inkomst målet följer att jordbrukarna skall ha en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. Den hittillsvarande låsningen av jordbrukarnas inkomstföljksamhet till inkomstutvecklingen för de stora löntagarkollektiven är enligt min mening mindre lämplig, eftersom jordbrukarna inte är löntagare utan egna företagare. Mot denna bakgrund finner jag det motiverat att även överläggningarna om inkomstföljksamheten får ske på ett mera obundet sätt.

När det gäller riktlinjer i övrigt för prisöverläggningarna vill jag anföra följande.

Det torde vara en allmänt omfattad insikt att en bättre lönsamhet för jordbruket i nuvarande ekonomiska läge inte kan uppnås genom snabbt stigande livsmedelspriser eller genom en volymökning. Möjligheten att uppnå en bättre lönsamhet blir här som på andra områden inom näringslivet beroende av åtgärder som näringen själv vidtager för att sänka produk-

tionskostnaderna och anpassa produktionens inriktning till marknadens efterfrågan. LRF söker i sin informations- och studieverksamhet att stimulera jordbrukarna till sådana åtgärder. Det är därför angeläget att prisregleringen för jordbruksprodukter utformas så att den blir ett stöd för dessa strävanden och inte konserverar förhållanden som motverkar näringens egna ansträngningar i dessa syften.

Motivet för det skydd jordbruket åtnjuter genom prisregleringen är bl. a. att tillgången på livsmedel skall vara tryggad även vid en avspärrning. Livsmedelskommittén har att pröva huruvida detta mål uppnås med jordbrukets nuvarande starka importberoende på produktionsmedelssidan. Angelägenheten av att kunna begränsa detta importberoende och därigenom minska vår sårbarhet vid en avspärrning framstår emellertid redan nu tillräckligt klar för att hänsyn härtill bör tas vid prisöverläggningarna.

Beredskapsmotivet innebär att vi måste trygga livsmedelsförsörjningen i hela landet. Detta innebär att vi måste ha ett starkt och väldifferentierat jordbruk även i Norrland. Prisregleringen bör därför utformas så att även detta beredskapsmål kan upprätthållas. Vid prisöverläggningarna bör följaktligen särskild hänsyn tas till norrlandsjordbrukets problem.

Prisregleringen bör vidare utformas så att den ger ökat utrymme för en mer solidarisk inkomstfördelning mellan olika kategorier av jordbrukare. Jag vill särskilt peka på problemen för de jordbrukare som belastas av höga räntekostnader, t. ex. nyetablerade jordbrukare.

Överläggningarna inför den prisregleringsperiod som börjar den 1 juli 1984 bör även i det system jag nu föreslår kunna grundas på i huvudsak nuvarande statistiska underlag. Vidare bör förhållandena för olika kategorier av jordbrukare liksom för olika produktionsgrenar såvitt möjligt belysas i underlaget. Enligt min mening är det angeläget att material tas fram som gör det möjligt att jämföra jordbrukarnas inkomster med de inkomster som andra jämförbara företagargrupper har.

De riktlinjer för prisregleringen som jag nu har förordat bör inte ses som en definitiv lösning utan bör gälla i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till förslagen i livsmedelskommitténs kommande slutbetänkande.

För tydlighetens skull vill jag erinra om att riksdagen våren 1983 fattade beslut om grunderna för prisregleringen på sockerbetor och socker för tiden den 1 juli 1983 – den 30 juni 1985 (prop. 1982/83:162, JoU 35, rskr 336). Överläggningarna inför den prisregleringsperiod som börjar den 1 juli 1984 kommer således inte att omfatta sockerbetor och socker.

2.4 Det tillfälliga investeringsförbudet inom animalieproduktionen, m. m.

Betydande överskott av jordbruksprodukter föreligger f. n. Överskotten måste avsättas på världsmarknaden till priser som inte oväsentligt understiger vad som behövs för att ge producenterna täckning för deras kostnader och nödvändiga arbetsersättningar. Kostnaderna för att sälja överskot-

ten påverkar därför i ett längre perspektiv livsmedelsprisernas utveckling i vårt land om huvudsyftet med nu gällande jordbrukspolitik skall uppfyllas. Mot denna bakgrund fick livsmedelskommittén i uppdrag att med förtur lämna också förslag till sådana åtgärder som snarast kan åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion.

2.4.1 Kommittén

Vid den tidpunkt då direktiven till kommittén gavs tenderade överskottet att öka. Enligt kommitténs bedömning synes läget just nu på såväl produktions- och konsumtionssidan i vart fall tillfälligt ha förbättrats något.

De beräkningar av överskottens samhällsekonomiska kostnader som kommittén har utfört visar att dessa kostnader på längre sikt är av betydande storlek. På kort sikt är kostnaderna för samhället av överskotten avsevärt mindre och motsvarar storleksordningen 400 milj. kr. enligt kommitténs beräkningar. Kommittén framhåller att en betydande minskning av animalieproduktionen kan få allvarliga konsekvenser för regionalpolitiskt känsliga områden.

Kommittén har analyserat olika åtgärder för att komma till rätta med överskotten av animalier. Åtgärder som uteslutande begränsar produktionen utan att minska kapaciteten verkar endast på kort sikt. Exempel på sådana åtgärder är utslaktningspremier. För att åstadkomma stabil balans krävs åtgärder som påverkar lönsamheten eller in- och utflödet av resurser i jordbruket. Sådana åtgärder kan vara t. ex. investeringskontroll, avvecklingsersättning eller tvåprissystem för mjölk.

Kommittén anser att ett tvåprissystem på mjölk skulle vara ett effektivt styrmedel. Systemet förutsätter dock en administration som inte anses motiverad i nuvarande överskottsläge.

F. n. gäller ett tillfälligt förbud mot investeringar inom animalieproduktionen. Förbudet gäller t. o. m. den 30 juni 1984. I avvaktan på ytterligare erfarenheter av förbudets effekter och överskottssituationens utveckling bör enligt kommittén förbudet tillfälligt förlängas tills dess statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag. Kommittén anser att nuvarande avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter också bör bibehållas med vissa förändringar som lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd föreslagit i skrivelse till regeringen.

2.4.2 Remissyttrandena

En förlängning av det tillfälliga investeringsförbudet tillstyrks av bl. a. LRF, länsstyrelserna i Kronobergs och Södermanlands län samt Hushållningssällskapens förbund. Inte heller lantbruksstyrelsen, LO, KF och Lantarbetareförbundet vill i nuvarande läge motsätta sig att förbudet förlängs med ett år. NO anser däremot att förbudet inte borde ha införts.

Ett bibehållande av systemet med avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter lämnas också i allmänhet utan erinran av remissinstanserna.

2.4.3 Överväganden

Enligt min mening är det i nuvarande läge angeläget att produktionskapaciteten inom animalieproduktionen inte ökar. Jag delar därför kommitténs uppfattning att giltighetstiden för det tillfälliga investeringsförbudet bör förlängas tills dess statsmakterna tagit ställning till kommitténs samlade förslag. I enlighet härmed har inom jordbruksdepartementet upprättats ett förslag till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983:147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag. Ändringen, som avser 1 § i lagen, innebär liksom förlängningen att förbudet gäller intill utgången av juni 1985. Med hänsyn till att förlängningen avser en begränsad tid och att frågan från lagteknisk synpunkt är av enkel beskaffenhet är lagrådets hörande enligt min mening inte påkallat.

Också nuvarande avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter bör som livsmedelskommittén har föreslagit bibehållas tills dess ställning tas till kommitténs slutliga förslag. Det ankommer på regeringen att besluta i denna fråga.

3 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

dels att

1. antaga förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1983:147) om förbud under viss tid mot nybyggnad av djurstallar för nötkreatur, svin och fjäderfä, dels ändring i samma lag,

dels att

2. godkänna vad jag har förordat om mål för livsmedelspolitiken,
3. godkänna vad jag har förordat beträffande överläggningarna om prisregleringen för jordbruksprodukter för tiden efter den 30 juni 1984.

4 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av betänkandet (Ds Jo 1983: 10) Vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor avgivet av 1983 års livsmedelskommitté (LMK -83)

1983 års livsmedelskommitté (LMK -83) har i uppdrag att ge förslag till utformning av en livsmedelspolitik. Uppdraget omfattar således såväl en översyn av nuvarande jordbrukspolitik som utformning av en politik rörande samtliga led i livsmedelskedjan. Kommittén skall därvid särskilt överväga en rad olika frågor inom området. Med förtur skall kommittén behandla frågor av grundläggande betydelse för de överläggningar om priserna på jordbruksprodukter som avser tiden efter den 30 juni 1984, när nu löpande prisregleringsperiod (jordbruksavtal) går ut. Kommittén skall vidare med förtur behandla frågan om förslag till åtgärder som snarast kan åstadkomma bättre balans mellan produktion och konsumtion av jordbruksprodukter.

I senare betänkande återkommer kommittén till huvuduppdraget som berör alla led i livsmedelskedjan – jordbruket, industrin och handeln. Bl. a. kommer därvid frågor om produktionsmål för jordbruket, förhållandena inom livsmedelsindustrin och handeln samt olika parterers insyn i och inflytande på prissättningen att tas upp. Vid behandlingen av frågan om produktionsmål för jordbruket har kommittén enligt sina direktiv att ta hänsyn till bl. a. världens livsmedelsförsörjning, vikten av en geografiskt väl differentierad livsmedelsproduktion, den svenska livsmedelsförsörjningens sårbarhet samt möjligheten att använda jordbrukets produktionsresurser för odling av energigrödor, ökad inhemsk odling av proteinfoder eller lönsam exportproduktion (t. ex. export i form av förädlade livsmedel). Också dessa frågor kommer således att belysas i ett senare betänkande.

Som bakgrund för sitt arbete konstaterar kommittén (*kap. 2*) att den enligt sina direktiv har att utgå från en viss förändring av de olika jordbrukspolitiska målens vikt jämfört med vad som gäller enligt nuvarande riktlinjer från 1977. Sålunda skall enligt direktiven huvudmålet för en samlad livsmedelspolitik och därmed också för jordbrukspolitiken vara att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärning och krig. Likställda delmål för jordbrukspolitiken skall enligt kommitténs direktiv vara att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard.

Som ytterligare bakgrund redovisar kommittén redan nu vissa analyser av internationella förhållanden av betydelse för den svenska jordbrukspolitiken (*kap. 3*). För dessa analyser svarar en särskild expertgrupp inom kommittén. Kommittén har ännu inte gjort sina bedömningar i dessa frågor utan avser att återkomma till dem i ett senare betänkande.

När det gäller frågor av betydelse inför de överläggningar om jordbrukspriserna som avser tiden efter den 30 juni 1984 behandlar kommittén inledningsvis jämförelser mellan jordbrukare och andra gruppers inkomster (*kap. 4*). Erfarenheten visar att jordbrukares inkomster är svåra att jämföra med löntagares. Det är därför angeläget enligt kommitténs mening att ytterligare material kan tas fram som belyser dels jordbrukarnas inkomster jämförda med olika andra småföretagargrupper, dels lönsamheten inom jordbruket.

Det material som f. n. finns tillgängligt för jämförelser mellan jordbrukare och andra företagargrupper är till vissa delar bristfälligt. Svårigheterna att utöka materialet så att rättvisande jämförelser kan utföras är betydande. Emellertid anser kommittén att medel inom SCB och lantbruksekonomiska samarbetsnämnden bör avsättas för fortsatt metodutveckling. Vid de förestående överläggningarna om prisregleringens utformning efter den 30 juni 1984 torde nu föreliggande material få användas. Därvid bör den rapport som väntas från samarbetsnämndens expertgrupp för levnadsstandardfrågor få utgöra ett centralt underlag för jämförelserna.

Kommittén har vidare utvärderat det nu tillämpade kompensationsssystemet för jordbruket (*kap. 5*). Därvid redovisar kommittén utfallet sedan det nuvarande systemet infördes, prisutvecklingen för jordbruksprodukter och livsmedel i olika led av livsmedelskedjan samt prisstödets fördelning mellan jordbruket och förädlingsindustrin. I en särskild bilaga redovisas mera utförligt de analyser som kommitténs expertgrupp för prisregleringsfrågor utfört.

Nuvarande kompensationsystem tillkom som en följd av den kritik som riktades mot det tidigare tillämpade systemet som ej byggde på index vilka var relaterade till kostnadsutvecklingen i jordbruket. Så till vida får det nu tillämpade systemet anses ha en i huvudsak logisk uppbyggnad eftersom det är anpassat till förhållandena i jordbruket. En av de frågor som diskuterats i samband med det nuvarande kompensationsystemet är hur detta har fungerat som styrmedel. Bl. a. har dess möjligheter att styra produktionsutvecklingen i enlighet med produktionsmålet ibland ifrågasatts. Bl. a. mot denna bakgrund har kritik riktats mot det automatiskt verkande kompensationsystemet och dess detaljerade regler vilket har medfört att det funnits begränsade möjligheter att vid prissättningen ta hänsyn till den aktuella marknadssituationen (produktionsbalans, investeringsbehov, etc.) och till samhällsekonomin i övrigt.

Kommittén har inte kunnat konstatera att indexsystemet som sådant inneburit att prishöjningarna på jordbrukets produktionsmedel har blivit högre än vad som varit kostnadsmässigt motiverat. Inte heller har det kunnat påvisas att effektivitetsutvecklingen avvikit från den inom andra branscher. Därmed kan emellertid inte uteslutas risken för att de långsiktiga effektivitetssträvandena påverkas av kompensationsystemet och marknadsförhållandena. En viss risk för kostnadsövertäckning kan också föreligga. Att avgöra om det nu använda kompensationsystemet har påverkat priserna på produktionsmedel i höjande riktning är emellertid förknippat med betydande svårigheter. De faktorer som framför allt medför risker för sådan påverkan är marknadsförhållandena på produktionsmedelsmarknaderna med stor ägarkoncentration där köparna också är stora företagsägare.

En fråga som diskuterats mycket i samband med prisöverläggningarna är hur kompensationen till jordbruket ges för ökade kapitalkostnader. Dessa, som uppgår till drygt 40 % av de totala kostnaderna för inköpta produktionsmedel i jordbruket, består av räntekostnader för lånat kapital samt kostnader för underhåll och avskrivning av maskiner, redskap och ekonomibyggnader. Bl. a. har ifrågasatts om inte kompensation för avskrivningskostnaderna borde ges på annat sätt än via index, exempelvis genom att lägga uppgifter om investeringsbehov etc. till grund för bedömningarna.

I fråga om kostnadskompensationen till förädlingsindustrin har kritik riktats mot att systemet inte skulle ge företagen inom förädlingsindustrin tillräckliga motiv att pressa kostnaderna eftersom den faktiska kostnadsut-

vecklingen kompenseras. Mot detta har dock hävdats att för det enskilda företaget kvarstår alltid dessa motiv.

I de förädlingsföretag som berörs av prisregleringen och även bedriver annan verksamhet finns risk för kostnadsöverbältring mellan olika verksamhetsgrenar. Sådan överbältring kan få menlig inverkan på konkurrensen.

När det gäller val av kompensationsssystem för jordbruket för tiden efter den 30 juni 1984 (*kap. 6*) konstaterar kommittén att det under olika perioder har använts olika kompensationsssystem för att uppnå de jordbrukspolitiska målen. Valet av kompensationsssystem under löpande prisregleringsperiod behöver i och för sig inte ha någon avgörande betydelse för måluppfyllelsen på längre sikt, bl. a. eftersom måluppfyllelsen prövas vid början av varje ny regleringsperiod. Kompensationsystemet är ett medel som tillsammans med andra medel syftar till att nå målen. Måluppfyllelsen är också i hög grad beroende på den allmänna ekonomiska utvecklingen och avsättningssituationen för jordbrukets produkter. Oavsett vilket kompensationsystem som tillämpas behövs ett omfattande statistiskt underlag. Beroende på situationen måste emellertid olika vikt fästas vid olika delar av detta underlag.

Kommittén har gått igenom ett antal tänkbara system och preciserat tre system. Kommittén anser att de tre kompensationssystemen ger möjligheter att uppnå de jordbrukspolitiska målen. För att möjliggöra en fri prövning har kommittén valt att lägga fram dessa tre system för statsmakternas ställningstagande utan att lämna förord för något av dem.

Utan inbördes rangordning är de tre alternativen följande:

Alt. 1 Nuvarande kompensationsssystem

Alt. 2 Ett kompensationsystem utan automatiskt verkande regler

Alt. 3 Ett kompensationsystem med begränsade inslag av automatiskt verkande regler

Kommittén har i fråga om överskottssituationen i jordbruket konstaterat att överskott f. n. råder inom samtliga grenar av animalieproduktionen (*kap. 7*). Vid den tidpunkt då direktiven gavs tenderade överskotten att öka. Enligt kommitténs bedömning synes läget just nu på såväl produktions- som konsumtionssidan i vart fall tillfälligt ha förbättrats något.

De samhällsekonomiska beräkningar av överskottens kostnader som kommittén har utfört visar att dessa på längre sikt är av betydande storlek. På kort sikt är kostnaderna för samhället av överskotten avsevärt mindre. I nuvarande arbetsmarknadsläge kan inte heller bortses från den sysselsättning som överskotten på kort sikt ger både inom jordbruket och övriga näringsgrenar. Det bör även framhållas att en betydande minskning av animalieproduktionen kan få allvarliga konsekvenser för regionalpolitiskt känsliga områden. Överskottssituationen är dock på längre sikt oroande med hänsyn till dess negativa konsekvenser för samhället, jordbruket och konsumenterna.

Överskottens storlek framöver beror givetvis på utvecklingen av konsumtionen och produktionen. Större ändringar i konsumtionen kan knappast väntas på kort sikt såvida inte större förändringar sker av priserna eller hushållens disponibla inkomster, t. ex. genom ändrade bidrag eller subventioner. Ett borttagande av livsmedelssubventionerna eller en betydande minskning av dessa leder till minskad konsumtion framför allt i fråga om mjölk, eftersom subventionerna är störst inom mjölkområdet. Enligt kommitténs mening är det angeläget att man så långt möjligt bereder avsättning inom landet av de överskott på animalieprodukter som uppstår. Härvid måste emellertid givetvis även näringsaspekter beaktas.

I fråga om produktionen anför kommittén att ett tillfälligt förbud mot investeringar inom animalieproduktionen gäller t. o. m. den 30 juni 1984. I avvaktan på ytterligare erfarenheter av förbudets effekter och överskottssituationens utveckling bör enligt kommitténs mening förbudet tillfälligt förlängas tills dess statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag. Kommittén anser att nuvarande avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter bör bibehållas med vissa modifieringar. Kommittén har särskilt övervägt ett tvåprissystem för mjölk. Ett sådant system torde utgöra ett effektivt styrmedel. Systemet har dock vissa påtagliga nackdelar. Det innebär en reglering av produktionen för varje producent och medför en betydande administration. Nuvarande överskottsläge motiverar inte enligt kommitténs mening att en så ingripande reglering nu införs.

Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (Ds Jo 1983: 10) Vissa jordbrukspolitiska förtursfrågor avgivet av 1983 års livsmedelskommitté (LMK -83)

1. Allmänna synpunkter

Socialstyrelsen anför: Socialstyrelsen har, efter att ha studerat rubricerat betänkande, inte funnit att det diskuterar livsmedelspolitiken utifrån hälso-politiska utgångspunkter. Detta kan synas anmärkningsvärt då det av direktiven till livsmedelskommittén framgår att befolkningens tillgång till hälsomässigt goda livsmedel skall vara ett av målen för en livsmedelspolitik.

Mot bakgrund av den internationella debatten och det internationellt allmänt använda begreppet "nutrition policy" vill socialstyrelsen för övrigt framhålla att benämningen "livsmedels- och näringspolitik" skulle vara det mest adekvata för att ge uttryck för en hälsoinriktad livsmedelspolitik.

Socialstyrelsen finner härutöver inte anledning att för sin del gå in på de förtursfrågor som livsmedelskommittén behandlar i sitt betänkande.

Näringsfrihetsombudsmannen anför: Enligt NOs mening är jordbrukssektorn reglerad i en omfattning som innebär stora risker för ineffektivitet. Vad som i första hand behövs inom jordbrukspolitiken är ett större utrymme för marknadsekonomins automatik i anpassningen mellan utbud och efterfrågan. Självfallet kan Sverige inte såsom omvärlden nu ser ut slopa allt skydd för den inhemska produktionen. Man bör dock se till att detta skydd endast får den omfattning som är absolut nödvändig för att trygga försörjningen under avspärrning och krig. De reglerande åtgärderna bör utformas och tillämpas så att man undviker att hinder uppstår för nya produkter och nyetablering av företag och att snedvridningar i övrigt i konkurrensförutsättningarna mellan olika företag så långt som möjligt elimineras.

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) anför: Jordbruket spelar fortfarande en viktig roll för sysselsättningen på vissa lokala arbetsmarknader, framför allt i de inre delarna av skogslänen. Styrelsen vill därför inför kommitténs fortsatta arbete, understryka vikten av att man ingående analyserar hur föreslagna åtgärder kan påverka sysselsättningen. Eventuella negativa sysselsättningseffekter i utsatta delar av landet bör föranleda planering i god tid av regionalpolitiska insatser.

Statens industriverk (SIND) anför: Regleringen har sedan sin tillkomst på 1930-talet genomgått åtskilliga fundamentala förändringar. Detta har medfört att regleringen blivit ett detaljrikt och komplicerat system av produktregleringar som är föga överblickbart och genomträngligt för andra än en mindre krets av experter.

När det gäller systemets funktion och möjligheterna att påverka och styra utvecklingen av jordbrukarnas produktion och inkomster är det givetvis nödvändigt att känna till hur de olika produktregleringarna påverkar varandra, hur betalningsströmmarna löper i systemet, dvs. vems inkomster påverkas av vilken produktion?

Det man därför efterlyser i föreliggande betänkande är en öppen redovisning av de olika prisregleringssystemen. Utan ett öppnare system kan man inte veta den slutliga effekten av olika prisreglerande åtgärder. Därmed har man också fränhänt sig möjligheten att styra utvecklingen. I betänkandet saknas betecknande nog också en diskussion om systemets styrmöjligheter. Ett tecken på att prisregleringen inte ger den avsedda styreffekten är naturligtvis de uppkomna överskotten på jordbruksprodukter.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) anför: Med den korta tid utredningen haft till förfogande, är det naturligt att man koncentrerat sig till en dokumentation av tidigare erfarenheter och nuvarande förhållanden. För detta syfte redovisas i betänkandet ett gediget material.

Emellertid framgår av direktiven att livsmedelskommittén har till uppgift att, i betydande utsträckning, vidga perspektiven i jämförelse med nuvarande jordbrukspolitik. På grund av den föreslagna förtursordningen har detta vidgade perspektiv beaktats endast i mycket begränsad omfattning. Detta förhållande begränsar starkt möjligheterna till en välgrundad bedömning av föreslagna åtgärder.

Mot denna bakgrund kan omedelbara förändringar av det nuvarande kompensationsystemet och åtgärder i syfte att justera produktionsbalansen enligt SLU endast motiveras om det kan visas att problemen är av sådan art, att snabba insatser krävs. Speciellt bör uppmärksammas att ändrade regler kan få betydande fördelningsmässiga effekter. Vidare måste förutsättas att effektiva redskap finns för att åstadkomma önskade förbättringar.

Länsstyrelsen i Värmlands län anför: — — — att det är nödvändigt att ta regionalpolitiska hänsyn så att glesbygdsföretagens särskilda ekonomiska förutsättningar kan beaktas vid utformningen av jordbrukspolitiken och därmed sammanhängande prissystem.

Glesbygdsdelegationen anför: — — — Glesbygdsdelegationen har vid flera tillfällen understrukt betydelsen av att man vid överväganden rörande glesbygdens utveckling har en helhetssyn och inte låter enskilda sektors utveckling ensamma vara vägledande för glesbygdspolitikens inriktning. Delegationen förordar en offensiv politik som syftar till att skapa sysselsättning, service och god miljö i glesbygder. Lantbruket utgör en av de viktigaste hörnstenarna i en sådan politik.

Svenska Livsmedelsarbetareförbundet anför: I ett så politiskt styrt område som produktion och konsumtion av livsmedel har de offentliga åtgärderna en utomordentligt stor betydelse för hela sektorns utveckling. Centralt är därför dels att samtliga offentliga åtgärder som påverkar sektorn beaktas när förändringar vidtas, dels att politiken är långsiktigt inriktad syftande till en balanserad utveckling. Så har tyvärr inte varit fallet.

— — —

Livsmedelsarbetareförbundets slutsats av detta är att livsmedelspolitiken måste omfatta alla offentliga styråtgärder som berör sektorn, inklusive livsmedelssubventionerna, att livsmedelspolitiken måste vara långsiktig, samt att de offentliga insatserna måste inriktas på att balansera och inte förstärka svängningar i marknaden. Det viktigaste i en sådan långsiktig livsmedelspolitik är att konsumtion och produktion regleras parallellt. När

konsumenternas efterfrågan stiger skall offentliga stimulanser trappas ner och omvänt.

— — —
Livsmedelsproduktionens ekonomiska betydelse i högindustrialiserade länder som Sverige, underskattas ofta. Livsmedelskedjan (från insatsvaror till storhushåll och handel) står för ca 12% av sysselsättningen eller ca 510 000 personer omräknat till helårsekvivalenter (källa IVA-meddelande 232). Livsmedel svarar också för en betydande del av konsumtionen i landet.

— — —
Tillsammans utgör alltså livsmedelskedjan en väsentlig del av samhälls-ekonomin. I jämförelse med industrin i stort uppvisar livsmedelssektorn två viktiga särdrag. Den har dels varit mer stabil och därigenom motverkat svängningarna i ekonomin, dels en regional struktur som är mer balanserad. En kraftig neddragning av volym och lönsamhet nu skulle kunna äventyra denna bild.

— — —
Den hittills förda politiken utgår från lantbruket. Lantbrukets betydelse i livsmedelskedjan ekonomiskt, sysselsättningsmässigt och funktionellt har emellertid minskat kraftigt. Betydelsen av insatsvaror, transporter, förädling, förpackning och distribution har ökat. Även om styrning av lantbrukets produktion har strategisk betydelse för de andra leden i livsmedelskedjan, kan inte en heltäckande livsmedelspolitik utformas utan att samtidigt hela kedjan beaktas. Det hade därför varit önskvärt om tid till ett sådant helhetsgrepp funnits innan beslut om specialfrågor tas och livsmedelssubventionerna trappas ner.

Sveriges Industriförbund (SI) och Sveriges Livsmedelsindustriförbund (SLIM) anför: Båda de frågor som livsmedelskommittén enligt sina direktiv haft att behandla med förtur är av den arten att de inte slutgiltigt kan eller bör avgöras innan kommittén haft tillfälle att göra en samlad bedömning av hela jordbruks- och livsmedelspolitiken, t. ex. vad avser de olika jordbrukspolitiska målens utformning och inbördes ställning samt prisregleringens utformning. Vi anser det därför självklart att de ställningstaganden som regering och riksdag kommer att fatta på grundval av det nu avlämnade delbetänkandet och remissyttrandena däröver måste betraktas endast som temporära lösningar och alltså inte binda kommittén i dess fortsatta arbete. Slutliga ställningstaganden vad gäller kompensations-systemets utformning samt produktionsmålets utformning och överskottsproblematiken på längre sikt bör således tas först sedan kommittén avlämnat sitt slutbetänkande.

Statens pris- och kartellnämnd (SPK) anför: I fråga om den nuvarande jordbruksregleringens avgränsning skriver kommittén på sidan 57 i sitt delbetänkande att anledningen till att prisregleringen har olika omfattning för olika produkter är att det ansetts nödvändigt att prisstödet knutits till produkter av den förädlingsgrad som de har i internationell handel.

De angivna skälen till att primärförädlingen av jordbrukets produkter skall omfattas av regleringen synes något tveksamma. Någon omfattande internationell handel med mjölk förekommer exempelvis inte. Ändå går regleringen som allra längst på detta område och mejerierna svarar för den övervägande delen av primärförädlingens kostnader. Vad gäller köttvaror borde de anförda skälen snarare motivera att regleringen skulle omfatta också styckningsledet i stället för som nu endast slakten.

Mot bakgrund av de angivna jordbrukspolitiska målsättningarna ser SPK det som naturligt att jordbruksprisregleringen i största möjliga utsträckning begränsas till produktionen i jordbrukarledet. Förädlingsverksamheten, där jordbruksprisregleringen inte endast är överflödigt utan också medför betydande risker för negativa och snedvridande effekter på konkurrensen, bör läggas utanför jordbruksprisregleringen. SPK vill poängtera vikten av att kommittén avsätter resurser för analys och behandling av denna fråga i sitt fortsatta arbete och återkommer till frågan i sin slutrapport.

Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) anför: I delbetänkandet behandlas endast förtursfrågorna – kostnadskompensationen och produktionsstyrande åtgärder. Rätteligen borde arbetet med de viktiga målsättningsfrågorna ha slutförts först. Denna omvända arbetsordning tyder på att LMKs arbete är mer att betrakta som ett beställningsarbete än som en förutsättningslös utredning.

Enligt LRFs mening har det inte lyckats LMK att utarbeta ett betänkande i förtursfrågorna som motsvarar de krav som måste ställas på ett dylikt arbete. LMK och dess sekretariat kan emellertid inte klandras för detta förhållande, vilket särskilt bör understrykas.

Även i andra avseenden bedrivs f. n. omprövningen av jordbrukspolitiken utifrån egenartade premisser. Här kan nämnas bl. a. "avindexeringen", borttagande av livsmedelssubventioner, införande av skatt på handelsgödsel samt ytterligare en rad nya pålagor och kostnadsövertäckningar på jordbruket, som behandlas vid sidan av sittande utredning. Detta försvårar LMKs fortsatta arbete och försämrar i hög grad förutsättningarna för att jordbrukspolitiken skall kunna mötas med förtroende från både konsumenter och producenter.

Enligt LRFs uppfattning bör nuvarande avtal i princip förlängas i avvaktan på LMKs slutbetänkande. LRF kan inte finna några skäl som talar emot att förfara på detta sätt. alldenstund LMK funnit att nuvarande kompensationssystem är logiskt uppbyggt och i allt väsentligt har fungerat väl.

Vidare är det angeläget att LMK grundligt belyser och utvärderar ledet efter jordbruksprisregleringen. LRF vill i sammanhanget erinra om de intentioner och uttåtelser som anfördes i samband med att utredningsuppdraget presenterades.

Hushållningssällskapens förbund anför: Inledningsvis måste förbundet konstatera, att det tidsschema som tilldelats LMK inte på något sätt står i rimlig proportion till det omfattande utredningsarbete som enligt direktiven förelagts kommittén. Detta gäller i högsta grad förtursfrågorna, kompensationssystemet och produktionsbalansen, vilket, när det gäller kompensationssystemet, lett till att LMK inte framlägger något egentligt förslag utan redovisar tre alternativa system utan att förorda något av dem. Även i den andra förtursfrågan, produktionsbalansen, har LMK avstått från att nu komma med förslag till åtgärder. LMK har skjutit på sina ställningstaganden i denna fråga till sitt slutbetänkande. Förbundet finner detta naturligt, då förslag i dessa viktiga och komplexa frågor måste vara väl underbyggda med analyser och överväganden, som inte är möjliga att klara av på den alltför knapp tillräckliga tiden.

Familjejordbrukarnas Riksförbund anför: De viktiga frågor som inte, eller endast flyktigt, tas upp i direktiv och delrapport är livsmedelsproduktionsens sårbarhet, den s.k. rationaliseringspolitiken – dvs. vilket slags jordbruk som vi vill ha i Sverige – framtida produktionsinriktningar, böndernas arbetstider och arbetsbörda i ett näringsliv som inriktas på allt kortare arbetstider för anställda. Det är, enligt vår mening, dessa frågor som borde behandlats först i utredningen. Först därefter är det meningsfullt att börja diskutera mer eller mindre tekniska frågor om förhandlingar, kompensation vid inflation, åtgärder för att minska tillfälliga produktionsöverskott osv.

2. Jordbrukspolitikens mål och medel

Statens jordbruksnämnds konsumentdelegation (KD) anför: I 1977 års riksdagsbeslut sattes inkomstmålet som ett huvudsyfte för jordbrukspolitiken. KD har med tillfredsställelse noterat att i direktiven till LMK-83 förutsätts att "som likställda delmål för jordbrukspolitiken bör under huvudsyftet att trygga vår livsmedelsförsörjning gälla att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra grupper likvärdig standard."

Enligt 1977 års riksdagsbeslut, liksom enligt tidigare beslut om jordbrukspolitiken, skall kostnaderna för export av jordbruksprodukter drabba producenterna (med vissa undantag, t.ex. utbytesexport). På kort sikt belastar exporten regleringsekonomin och kostnaderna täcks genom avgifter på produktionen. De senaste årens stora exportöverskott har därför verkat sänkande på jordbrukarnas inkomster. Med 1977 års inkomstmålsättning är det sannolikt att jordbrukarna kommer att resa krav mot konsumenterna om kompensation härför. Det är bl.a. mot denna bakgrund enligt KD viktigt att en ändrad rangordning för de jordbrukspolitiska målen snarast befästs av statsmakterna.

Det måste enligt KD:s mening vara en självklar utgångspunkt att det är konsumenternas behov, som utgör grunden för livsmedelspolitiken. De traditionella jordbrukspolitiska målen låter sig väl inordnas under denna övergripande målsättning. Konsumenternas tillgång på livsmedel under såväl fred som kris/krig bör tryggas (produktionsmålet) och tillhandahållas till rimliga priser (effektivitetsmålet). De i jordbruket sysselsatta, som tillgodoser dessa behov, bör i gengäld tillförsäkras en rimlig standard (inkomstmålet). Detta torde också på sikt vara en förutsättning för att den önskade produktionen skall kunna upprätthållas.

Det kan uppstå konflikter mellan delmålen. De nuvarande stora överskotten torde till en del få ses mot bakgrund av att inkomstmålet satts i första rummet (samtidigt som produktionsmålet legat nära eller t.o.m. i vissa fall över den inhemska konsumtionen). Något universalmedel att lösa dylika konflikter torde inte finnas. Liksom hittills får man balansera med hjälp av alla de olika medel jordbruksregleringen förfogar över.

Landsorganisationen i Sverige (LO) anför: — — — har LO redan tidigare uttalat sig för en omprövning av de centrala jordbrukspolitiska målen. LO har därvid framhållit, att konsumentmålet inte längre får vara ett jordbrukspolitiskt andrahandsmål. LO välkomnar därför utgångspunkten i direktiven att konsument- och inkomstmål likställs. LO vill också betona nödvändigheten av att riksdagen fattar detta nya jordbrukspolitiska beslut i sådan tid, att det kan ligga till grund för de överläggningar som skall leda fram till ett nytt jordbruksavtal från och med den 1 juli 1984.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) anför: TCO vill först understryka vikten av att som framförs i direktiven, konsumentmålet och producentmålet jämföras. Det betyder att målet att ge konsumenterna tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och målet att ge jordbrukarna en med andra jämförbara grupper likvärdig standard jämföras.

LRF anför: I utredningsdirektiven fastslås bl.a. som utgångspunkt för kommitténs arbete att huvudmålet för en samlad livsmedelspolitik och därmed också för jordbrukspolitiken måste vara att trygga vårt lands livsmedelsförsörjning såväl i fredstid som under avspärrning och krig. Mot denna övergripande målsättning för jordbrukspolitiken, som nära ansluter till vad som fastslagits i 1977 års jordbrukspolitiska riktlinjer, har LRF inget att erinra. Med all rätt tillmäts beredskapsmotivet en central ställning vid fastställande av de jordbrukspolitiska målen. — — —

I direktiven anföras vidare, att som delmål för jordbrukspolitiken, under huvudsyftet att trygga vår livsmedelsförsörjning, bör gälla att konsumenterna får tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser och att jordbrukarna får en med andra jämförbara grupper likvärdig standard. *LRF förutsätter att LMK i sitt fortsatta arbete skall precisera inkomstmålet.* I och med att detta skett har man också i praktiken klargjort konsumentmålet i vad gäller den i jordbrukspolitiken centrala frågan om prispolitikens inriktning och avvägningen mellan producent- och konsumentintressena. En dylik avvägning utgör, trots ibland gjorda påståenden om motsatsen, en viktig del även i nu gällande jordbrukspolitiska riktlinjer. Den markering som inkomstmålet fick i 1977 års beslut är självfallet viktig för en näring och dess utövare som aldrig fått inkomstmålet infriat. Att det i 1977 års riktlinjer angetts att inkomstmålet skulle vara ett huvudsyfte för jordbrukspolitiken har emellertid inte vid något tillfälle gett jordbruket prishöjningar utöver dem som följt av det sedan 1974 tillämpade kompensationsystemet. En utgångspunkt för inkomstmålet och konsumentmålet måste vara att jordbruket kan bedrivas med sådan lönsamhet, att långsiktiga effektivitetshöjande åtgärder befrämjas.

I direktiven anföras att familjejordbruket också framöver kommer att vara den dominerande företagsformen inom ramen för en geografiskt väl differentierad jordbruksproduktion. Samtidigt understryks den roll jordbruket spelar för sysselsättningen i bygder, där det råder brist på andra arbetstillfällen. LRF vill under åberopande härav även i detta sammanhang påyrka att prisstödet till jordbruket i norra Sverige uppräknas den 1 januari 1984. (Separat framställning i ärendet har avlåtits den 19 oktober 1983.) Prisstödet till jordbruket i norra Sverige är i grunden ett regionalpolitiskt åtagande från samhällets sida. Detta ansvar får inte samhället lättvindigt övervältra på näringsutövarna inom norrländskt jordbruk.

— — — Det är först på senare år, med stark och snabb försämring av hushållens köpkraft och en samtidig avveckling av livsmedelssubventionerna, som en påfallande och svårmanövrerad överskottssituation uppkommit. Det är beklagligt att statsmakterna inte tidigare varit beredda att komplettera produktionsstyrningsarsenalen med åtgärder syftande till att anpassa inflödet av produktionsresurser till det på längre sikt sannolika konsumtionsutrymmet. Hade dylika åtgärder införts för såg fem år sedan skulle balansproblemen idag säkerligen ha varit mindre än de nu blivit. Nu är uppenbarligen avsikten att med en allmän prispress straffa jordbruket

för uppkomsten av en marknadssituation som statsmakterna genom sitt agerande eller icke-agerande till stor del bär skulden till. *LRF kan inte acceptera denna från statsmakternas sida okänsliga behandling av en näring, vars karaktär kräver konsekvens och stabilitet ifråga om ekonomiska förutsättningar och politiska handlingslinjer.*

Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor anför: Vad avser de båda delmålen hälsar vi med tillfredsställelse värderingen, att konsumentmålet nu erhåller samma dignitet som inkomstmålet för jordbrukarna. Denna likställighet i målhänseende blir alltmer angelägen och berättigad i takt med den nuvarande konjunkturutvecklingen, vilken i dagsläget klart markerar fortsatt avtagande köpkraft hos konsumenterna. Behovet av tillgång till livsmedel av god kvalitet till rimliga priser – svenska såväl som importerade – ter sig därför alltmera väsentligt.

Det skall tilläggas, att enligt vår mening konsumenthänsynen i svensk jordbrukspolitik hittills varit undervärderade. Även med uttalade målsättningar på producentsidan, såväl vad gäller inkomst- som produktionsmålsättning kvarstår dock faktum, att ingen produktion som inte leder till konsumtion är meningsfull. Mot denna bakgrund är den nu markerade målförflyttningen enligt vår mening både motiverad och välkommen.

Kooperativa Förbundet (KF) anför: KF anser att det ovannämnda "konsumentmålet" måste bli ett med övriga delmål självständigt och likställt mål i livsmedelspolitiken. Konsumentmålet skall uppnås genom en effektiv jordbruksproduktion av lämplig omfattning och kvalitet, vilket även förutsätter insatser av forskning, försök och rådgivning och en ändamålsenlig livsmedelsindustri samt tillgång till kompletterande import.

Beträffande de tre delmålen effektivitetsmål, inkomstmål och produktionsmål får KF understryka att dessa är inbördes beroende av varandra och att de bör ha likvärdig vikt. Under senare år har bl.a. den svaga ekonomiska utvecklingen lett till att målkonflikter uppstått i jordbrukspolitiken, främst mellan inkomst- och produktionsmålen. Utöver ovannämnda delmål måste man i jordbrukspolitiken beakta även ekologiska, miljömässiga och regionalpolitiska aspekter.

— — —

Centralorganisationen SACO/SR anför: SACO/SR anser det naturligt att jordbrukare skall ha en inkomst- och standardutveckling som är likvärdig med andra jämförbara grupper. SACO/SR anser för den skull inte att inkomstmålet skall vara ett huvudmål i jordbrukspolitiken. Kan inte en rimlig produktionsbalans uppnås inom jordbruket blir det i praktiken svårt att upprätthålla den önskade inkomstutvecklingen för de som är verksamma i näringen.

3. Internationell bakgrund

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) anför: Liksom i föregående jordbruksutredning (SOU 1977:17) utgör de internationella aspekterna på det svenska jordbruket en ur biståndssynpunkt mycket svår materia.

Mot i-ländernas livsmedelsöverskott står nöden i många u-länder i form av undernäring och svält. Det ligger därför nära till hands att dra slutsatsen att detta överskott bör bestå och fylla de livsmedelsbehov som finns i u-länderna.

I avsnittet konstateras dock att den enda långsiktiga och varaktiga lösningen på livsmedelsproblemet i u-länderna är att söka bygga upp deras egen förmåga att så långt möjligt producera sina egna livsmedel. Detta bör vara ett viktigt mål för bl. a. de länder som Sverige samarbetar med. Ur biståndssynpunkt bör helt klart sådana insatser prioriteras.

Vi vet samtidigt att många u-länder kommer att ställas inför hårda prov vad gäller möjligheterna att kraftigt öka sin produktion redan under de närmaste åren. Den stora befolkningstillväxten i dessa u-länder utgör kanske den viktigaste svårigheten. Många länder står, delvis som en konsekvens av detta, inför stora ekologiska problem där tillgänglig jordbruksareal snarare minskar än ökar. Behovet av livsmedelshjälp kan därför snarare förväntas öka än minska under de närmaste åren. I betänkandet pekar man på ett beräknat behov av ca 20 milj. ton spannmål redan 1985 för en sådan livsmedelshjälp.

Även om Sveriges roll vad gäller livsmedelsbistånd är och alltid varit marginell jämfört med stora överskottsproducenter som USA och Canada, finns dock en särskild koppling till de svenska programländerna att ta hänsyn till och som gör insatser från Sverige speciellt önskvärda för dessa länder.

— — —

Ett livsmedelsbistånd av det här slaget skulle kunna ställa krav på något ökad volym än nuvarande ca 100 000 ton spannmål per år. Vi vill dock starkt understryka att fortfarande skulle det bli fråga om att utnyttja en ganska liten del av det under normala förhållanden beräknade svenska spannmålsöverskottet på ca 1 milj. ton.

Inköp av sådant spannmål för biståndssändamål bör som tidigare ske till världsmarknadspriser.

Kommerskollegium (KK) anför: Bl. a. berörs frågan om möjligheterna att utveckla svensk export av förädlade livsmedelsprodukter — — —. Kollegiet får i denna fråga hänvisa till sitt yttrande till jordbruksdepartementet över rapporten "Ökad export av högförädlade livsmedel, där kollegiet sammanfattningsvis gjorde bedömningen att de generella möjligheterna till en betydande ökning av livsmedelsexporten från Sverige — åtminstone i en nära framtid — måste betecknas som begränsade.

Konsumentdelegationen (KD) anför: — — — KD anser det dock önskvärt att varje möjlighet till lönsam export prövas och understöds. Någon lösning på de nuvarande överskottsproblemen kan emellertid inte förväntas enbart härigenom.

När det gäller importen av jordbruksvaror vill KD framhålla konsumenternas intresse av ett varierat utbud. En kännning av världsmarknadens priser verkar vidare befrämjande på konkurrensen. Det är därför angeläget att produktionsmålet inte sätts så högt i förhållande till den inhemska konsumtionen att importen onödigtvis försvåras och/eller fördyras.

LRF anför: — — — Enligt LRFs mening är det angeläget att näringen och staten gemensamt söker finna vägar för export av svenska livsmedel, bl. a. krävs en genomtänkt och långsiktig exportpolitik för svenska jordbruksprodukter. En prövning härav synes särskilt angelägen just nu, eftersom det f. n. finns en uppbyggd produktionskapacitet i såväl primärproduktionen som i förädlingsledet.

Familjejordbrukarnas Riksförbund anför: — — Med den överskottsproduktion som Sverige i fredstid av olika orsaker *måste* upprätthålla finns det goda skäl att öka våra insatser på dessa områden och låta vårt jordbruk producera vad det kan. Kostnaden för detta bör, som det också antydes i direktiven, fördelas jämnt över alla samhällsgrupper genom att ge bönderna fullt betalt för produktionskostnaderna. Detta till skillnad mot hitillsvarande princip, då bönderna endast fått världsmarknadens dumpingpriser för de livsmedelskvantiteter som staten köpt och använt för biståndssändamål. Med all sannolikhet står en folkmajoritet bakom utökad svenskt livsmedelsbistånd till priser som ger producenterna full kostnadstäckning.

Sveriges Grossistförbund anför: Det svenska gränsskyddet är i dagsläget så högt, att det för vissa produkter kan betraktas som prohibitivt. Ett flertal länder har också uppmärksammat och påtalat detta förhållande, vilket för vissa traditionella importvaror inte bara kraftigt begränsat utan i vissa fall omöjliggjort import. Att i detta läge åstadkomma en svensk export av livsmedel i mera betydande omfattning torde knappast vara realistiskt med mindre gränsskyddet reduceras till en sådan nivå, att motsvarande importlättnader för svenska livsmedelsprodukter kan åstadkommas.

Kommittén har också i en kort passus noterat problemställningen. Frågan om överproduktionen är dock enligt vår mening av en sådan dignitet, att en översyn av gränsskyddet måste till om Sverige framgent med framgång skall kunna uppträda som permanent exportör av jordbruksprodukter.

NO anför: NO instämmer i kommitténs bedömning att importen spelar en roll för att uppfylla bl. a. handels-, bistånds- och konsumentpolitiska mål samt för att främja utvecklingen inom livsmedelsindustrin. När utredningen i det fortsatta arbetet mera uttömmande skall behandla utrikeshandeln med livsmedel bör denna bedömning utgöra grundvalen. Det kan här erinras om att professor Lars Persson i sin för marknadsdomstolen gjorda utredning om konkurrensförhållanden i köttbranschen ansett att ökad handel över gränserna med förädlade produkter skulle få positiva konsekvenser.

4. Jordbrukarnas inkomstförhållanden och jämförelser med andra grupper

Lantbruksstyrelsen anför: Livsmedelskommittén har i detta avsnitt till en början tagit upp vissa frågor rörande främst metoderna för inkomstjämförelser mellan jordbrukarna och vissa andra grupper. Lantbruksstyrelsen har inga erinringar mot de förslag rörande vissa detaljer i dessa frågor som kommittén lagt fram.

Styrelsen vill dock framhålla att det i kommitténs fortsatta överväganden finns anledning att ingående pröva om nuvarande metodik för analyser av jordbrukarnas inkomstförhållanden är tillfyllest mot bakgrunden av utvecklingen under senare år. Styrelsen avser därvid den förändring som skett genom att numera ofta en produktionsgren, t. ex. växtodling för avsalu, mjölkproduktion, fläskproduktion etc., är av dominerande betydelse för det enskilda företagets ekonomi. Vidare har skillnaderna i fråga om främst kapitalkostnaderna för företag i skilda utvecklingsstadier blivit allt mer framträdande, vilket för övrigt lett till att särskilda åtgärder i form av räntestöd och etableringsstöd fått vidtagas.

Den här i korthet skildrade utvecklingen och de inträffade förändringarna bör enligt styrelsens mening beaktas mer än hittills vid de analyser som sker av inkomstförhållanden inom jordbruket. Pågående utvecklingsarbete vad avser typklassificering, ägar/brukarredovisning och kapitalförändringar med syfte att förbättra underlaget för en sådan analys bör fullföljas. Likaså bör de ändrade inkomstförhållandena, som sannolikt blir bestående för relativt lång tid, tas i beaktande vid övervägandena om förändringar behöver ske i prisregleringssystemets utformning i syfte att nå bättre ekonomisk rättvisa mellan olika grupper av jordbruksföretagare. Det är enligt lantbruksstyrelsens uppfattning ej tillfredsställande att annat än tillfällighetsvis behöva komplettera prisregleringen med sådana administrativa betygande åtgärder som t. ex. etableringsstödet innebär.

Konsumentdelegationen (KD) anför: KD har länge hävdat att större vikt bör läggas vid inkomstjämförelserna med andra småföretagare än som f. n. sker vid prisöverläggningarna. Samma synsätt kommer till uttryck i direktiven till kommittén, med hänvisning till att jordbrukarna mer är företagare än löntagare.

KD anser det angeläget att undersökningar som förbättrar inkomstuppgifterna för andra småföretagare tilldelas nödiga resurser. KD är emellertid väl medveten om svårigheterna att få fram uppgifter på detta område, vilka LMK-83 pekat på. KD vill dock varna för att kraven ställs så högt att de blir omöjliga att uppnå. M. a. o. även ett inte helt oklanderligt material om andra småföretagare är av värde för de bedömningar som görs vid inkomstjämförelserna mellan jordbruket och andra sektorer. KD vill här erinra om ett uttalande av kommittén för översyn av vissa frågor rörande jordbruksprisregleringen efter den 30 juni 1982 (Ds Jo 1981:10) att det aldrig går att fastställa med exakthet om inkomstmålet uppfyllts eller ej. Det kan bara bli fråga om översiktliga avstämningar.

De jämförelser som görs mellan jordbrukares och andra gruppers inkomster avser genomsnitt för större aggregat. Inom dessa kan spridningen vara mycket stor. Jordbruksstatistikens traditionella uppdelning efter åkerareal räcker inte till för att besvara frågorna rörande inkomstutvecklingen vid olika produktionsinriktning, för nya företag jämfört med etablerade sådana etc.

Statistiska Centralbyrån (SCB) anför: SCB vill peka på att verket sedan några år i samarbete med lantbruksekonomiska samarbetsnämndens inkomstgrupp bedrivit ett arbete som syftar till en samordning av de lantbruksekonomiska undersökningarna. Målsättningen i detta arbete är att de väsentligaste användarbehoven skall tillfredsställas samtidigt som de samlade kostnaderna minimeras. I väsentliga delar synes samordningsarbetet också bidra till att fylla vissa av de behov av ytterligare statistiskt material som kommittén pekat på. I korthet kan här nämnas följande planerade förändringar.

Bland planerade förändringar av de lantbruksekonomiska undersökningarna kan nämnas införandet av det nya typklassificeringssystemet (typologin) för lantbruksstatistiken, vilket påverkar planeringen av population, urval och redovisning. Typologin torde utgöra ett viktigt hjälpmedel för de i betänkandet diskuterade avgränsningarna till heltidsjordbruket samt till olika driftsinriktningar.

Lönsamhetsstudier enligt företagsekonomiska principer baseras på den jordbruksekonomiska undersökningen (JEU) som framdeles planeras bli

koncentrerad till exempelvis 5 driftsinriktningar i slättbygderna och eventuellt 1–2 driftsinriktningar i skogsbygderna. Härigenom skapas möjligheter att utveckla sådana typgårdar/modelljordbruk som aktualiseras i betänkandet.

Uppgifter om enskilda intäkts- och kostnadsposter avseende hela jordbrukssektorn kan i första hand hämtas från deklaraionsundersökningen för jordbrukare (DU). Nuvarande urvalsstorlek i DU avses bli minskad samtidigt som användningen ökas av ADB-register innehållande bl.a. taxeringsuppgifter. De av livsmedelskommittén diskuterade normkalkylerna för del av jordbrukssektorn kan hämta underlag från DU efter omläggningen av undersökningen.

Vid inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra grupper utgör inkomstfördelningsundersökningen (HINK) det främsta underlaget, då undersökningen omfattar hela befolkningen. Ett av lantbruksekonomiska samarbetsnämnden initierat projektarbete som nu pågår syftar till en samordning mellan DU och HINK. Vidare undersöks möjligheterna att genomföra de i betänkandet efterlysta förbättringarna i underlaget rörande småföretagarna.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför: Länsstyrelsen anser i likhet med kommittén, att ytterligare material för inkomstjämförelser erfordras, som belyser jordbrukarnas inkomster jämförda med andra småföretagargrupper, om sådana jämförelser skall ligga till grund för bedömningar av inkomstförhållandena för jordbrukare. Även om, som kommittén framhåller, svårigheter föreligger att jämföra jordbrukarnas inkomst med andra småföretagares är sådana jämförelser mer relevanta än jämförelser av jordbrukarnas inkomst med löntagares.

I samband med det fortsatta arbetet för framtagning av material till inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra småföretagargrupper behövs enligt länsstyrelsens bedömning analyser, som klarlägger de företagsekonomiska förhållandena vid olika typer av jordbruksföretag. Härvid bör beaktas den under senare år växande divergens i ekonomiska förutsättningar mellan nystartade jordbruksföretag och sådana som startade längre tillbaka i tiden. Då dessa skillnader väntas bestå under en längre period bör dessa förhållanden komma till uttryck vid utformningen av ett nytt prisregleringssystem. Därigenom bör större ekonomisk rättvisa kunna åstadkommas mellan olika grupper jordbrukare och tillfälliga, administrativt betungande lösningar i form av nu tillämpade ränte- och etableringsstöd kunna undvikas annat än i undantagsfall under exceptionella förhållanden. Målsättningen bör enligt länsstyrelsens mening vara att nyetableringar i näringen kan ske inom ramen för generellt verkande regler.

LO anför: Enligt LOs uppfattning är det i princip fel att, som hittills skett, inkomstutvecklingen för löntagare läggs till grund för jämförelser med och anpassning av inkomstutvecklingen för jordbrukare, som är företagare. Detta synsätt motiveras bland annat av, att olika skatteregler gäller för löntagare och företagare och att privatekonomin för företagare inte alltid kan skiljas från ekonomin inom företaget.

Livsmedelskommittén konstaterar, att jordbrukares inkomster är svåra att jämföra med löntagares. Kommittén finner det därför angeläget att ytterligare material, som belyser jordbrukarnas inkomster jämförda med olika andra företagargrupper, tas fram. LO delar denna uppfattning och vill understryka att detta arbete bör ges hög prioritet.

Svenska Lantarbetareförbundet anför: Det är enligt förbundets mening angeläget att det inför framtida jordbruksprisförhandlingar skapas underlag för att nå en rättvisare ekonomisk fördelning mellan olika slag av jordbruksföretag. Utvecklingen i samhället under senare tid med starkt ökande kapitalkostnader har missgynnat många företag med en intensiv satsning på ett rationellt bedrivet jordbruk. Ekonomiska problem har uppstått för många företag med dessa ambitioner. Ett framtida jordbruk i vårt land måste enligt förbundets mening bygga på rationellt drivna företag, som i största möjliga utsträckning ger heltidssysselsättning åt brukare och anställda. Det är därför nödvändigt att ett framtida prisregleringssystem tar hänsyn till sådana faktorer som ger företag av detta slag bättre ekonomisk rättvisa i jämförelse med företag av deltids- eller fritidstyp.

LRF anför: — — — LRF vill i detta sammanhang understryka att man vid inkomstjämförelser relaterar resultatet till insatserna av eget arbete och eget kapital. Vid jämförelser av sociala förhållanden måste hänsyn tas till bundenheten i t. ex. animalieproduktionen.

LRF delar LMKs uppfattning att ytterligare material bör tas fram som belyser jordbrukarnas inkomster jämfört med andra småföretagares. Det är härvid angeläget att företagare som driver verksamheten i bolagsform inte utesluts ur jämförelsematerialet. Även metoden för jämförelser med löntagare bör förbättras. LRF vill betona att det bör endast vara inkomsten från en årsarbetsinsats i jordbruket som bör jämföras med andra grupper inkomst från en årsarbetsinsats. Mot bakgrund av ovanstående är det angeläget att material tas fram som belyser arbetsåtgången och kapitalinsatsen i jordbruket.

Familjejordbrukarnas Riksförbund anför: I detta sammanhang önskar vi också betona vikten av att det tas fram faktamaterial och statistik som inte endast belyser brukarens och familjens inkomster och standard i förhållande till andra grupper. Det är synnerligen angeläget för rättvisa jämförelser, att man dels kan renodla inkomsterna från jordbruksföretaget, och inte blanda samman dem med familjemedlemmarnas inkomster av tjänst utanför jordbruket — dels får material som klargör arbetsinsatsens omfattning och inkomsten per timme. I nuvarande standard- och inkomstjämförelser tas det inte hänsyn till det förhållandet att jordbrukaren — i synnerhet den med animalieproduktion — har en avsevärt längre daglig och årlig arbetstid än de löntagargrupper som jämförelserna i regel gäller.

I ersättningen till jordbrukaren för hans arbetsinsatser inräknas också ersättningen för eget kapital, vilket ytterligare understryker det orättvisa i jämförelsen.

KF anför: Kommittén föreslår att pengar avsätts för en fortsatt metodutveckling avseende inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra småföretagare, vilket KF anser vara mycket angeläget som komplement till de jämförelser av levnadsstandarden med andra grupper som också görs. — — —

Hushållningssällskapens Förbund anför: Förbundet finner det anmärkningsvärt, att LMK inte undersökt, i vilken utsträckning jordbrukspolitikkens inkomstmål hittills har uppfyllts. Trots detta har LMK övervägt åtgärder och anvisat alternativ, som påtagligt påverkar jordbrukarnas inkomster. Förbundet anser det som ett oeftergivet krav, att LMK dels

klarare preciserar inkomstmålet och dels gör en samlad analys av konsekvenserna för jordbrukarnas inkomster av samtliga genomförda och diskuterade åtgärder. Förbundet finner det i detta sammanhang angeläget framhålla, att alla inkomstjämförelser självfallet måste relateras till mängden insatt eget arbete och eget kapital.

Riksrevisionsverket (RRV) anför: Enligt RRVs uppfattning kan det ifrågasättas, om det är meningsfullt att sträva mot mer exakta jämförelser mellan jordbrukare och andra grupper – vare sig det gäller löntagar- eller företagargrupper – än vad nuvarande statistik medger. Det ligger i sakens natur att denna typ av jämförelser innehåller en stor osäkerhetsfaktor till följd av att jordbrukare i likhet med andra företagare är en mycket heterogen grupp och att mätproblemen i sammanhanget är betydande. RRV ställer sig mot denna bakgrund tveksamt till värdet av att avsätta ytterligare resurser för inkomstjämförelser mellan jordbrukare och andra grupper.

5. Nuvarande kompensationssystem

Konjunkturinstitutet anför: Jordbrukets produktivets- och investeringsutveckling och kompensationssystemets inverkan härpå utgör onekligen spörsmål av vital betydelse för det slutliga valet av kompensationssystem. Institutet har därför funnit anledning att ytterligare något beröra detta samband.

Det kan konstateras att för perioden 1970–1982 var produktivetsutvecklingen för jordbruket ungefär dubbelt så hög som för såväl industrin som för näringslivet som helhet enligt nationalräkenskapernas uppgifter. Visserligen är dessa beräkningar behäftade med relativt stor osäkerhet men skillnaden för de nämnda områdena är så stor att det torde vara obestridligt att jordbruket verkligen haft en klart högre arbetsproduktivitet än övriga sektorer under den angivna perioden. Det förefaller troligt att detta delvis är en följd av den relativt omfattande investeringsverksamheten under 1970-talet. Vid sidan härav har dessutom andra faktorer som t. ex. ökad användning av konstgödning liksom förädling inom såväl vegetabilie- som animalieproduktionen spelat in. Investeringarna steg mycket kraftigt i början och mitten av 1970-talet och låg kvar på en hög nivå under decenniets sista år. Av allt att döma har dessa investeringar i stor utsträckning bestått av rationaliseringsinvesteringar, som gett utslag i den höga produktivetsutvecklingen under perioden 1970–1982. Samtidigt måste konstateras att investeringarnas inriktning likafullt varit sådan att de medverkat till en viss tillväxt av överskottsproduktionen räknat från senare delen av 1970-talet.

Det nuvarande kompensationssystemet tycks i varje fall inte ha haft några negativa effekter på jordbrukets tekniska rationalisering. Genom sina fasta regler och enligt kommitténs bedömning logiska uppbyggnad torde det tvärtom vara gynnsamt för den långsiktiga planeringen inom jordbruket, vilket givetvis har sin betydelse för investeringsverksamheten och därmed produktivetsutvecklingen. Genom det nyligen införda förbudet mot expansionsinvesteringar inom animalieproduktionen verkar tills vidare en styrning till rationaliseringsinvesteringar.

De nackdelar kommittén har funnit hos det nuvarande kompensationssystemet ligger i dess funktion som styrmedel. Enligt kommitténs mening har det nämligen lett till att det varit svårt att påverka produktions- och konsumtionsutvecklingen; det skulle finnas "begränsade möjligheter att

vid prissättningen ta hänsyn till den aktuella marknadssituationen (produktionsbalans, investeringsbehov etc.) och till samhällsekonomin i övrigt" (s. 81). Det framgår inte närmare av betänkandet hur kommittén kommer fram till dessa slutsatser och det är därför svårt att följa kommitténs tankegång på denna punkt. Om man vid framräkning av ett totalt kompensationsbelopp till jordbruket använder en bestämd indexutveckling för beräkning av kompensationen för kostnadsökningar eller om man använder något annat system för att fastställa kompensationsbeloppet behöver ju inte innebära någon avgörande skillnad med avseende på graden av bundenhet respektive frihet vad gäller den relativa prissättningen av olika jordbruksprodukter. Den avgörande problematiken ligger, såsom närmare framgår av det följande, på ett annat plan, nämligen i svårigheten att differentiera prissättningen för den marginella överskottsproduktionen.

NO anför: I fråga om *kompensationssystemets effekter* konstaterar utredningen att det för insatsvaror tillämpade indexsystemet som sådant inte inneburit större prishöjningar än som varit kostnadsmässigt motiverat. En indexbaserad prissättning kan emellertid verka inflationsdrivande om tillämpningen leder till cirkeleffekter vilket SPK konstaterat föreligga såvitt rör fodermedelsposten i viss mån (underbilaga 4). En inflationsdrivande effekt kan också uppkomma om företagsstrukturen på området visar hög koncentrationsgrad. Detta gäller särskilt gödselmedel och fodermedel. Med ett lågt konkurrenstryck följer risk för prisstelhet och avtagande effektivitet som på sikt verkar prishöjande. SPK har också konstaterat att gödselmedelsindustrin, som så gott som helt behärskas av Supra/Norsk Hydro, haft en betydligt sämre produktivitetsutveckling än övrig tillverkningsindustri.

— — —
Därutöver föreligger även i fråga om insatsvarorna risk för kostnadsövertäckning i t. ex. lantmännenorganisationen med många verksamhetsområden. Även om det finns faktorer som dämpar riskerna är dessa dock så stora och allvarliga att NO ifrågasätter lämpligheten av att använda indexmodellen vid kompensationsberäkningarna.

Kostnadskompensationen till förädlingsindustrin som beräknas på den faktiska kostnadsutvecklingen ger enligt NOs mening inte incitament till att pressa kostnaderna. Vidare finns som nämnts risk för kostnadsövertäckning mellan olika verksamhetsgrenar. Det finns därför anledning att ifrågasätta om inte allvarliga brister också föreligger ifråga om beräkningen av kompensationen till förädlingsindustrin. Om detta led även fortsättningsvis i vissa fall skall ligga inom prisregleringen bör krav på särredovisning i lämplig form ställas.

SPK anför: SPKs utvärdering visar, vad gäller produktionsmedelsmarknaderna, att de prishöjningar som genomförts på de tre dominerande delmarknaderna — gödselmedel, fodermedel och lantbruksmaskiner — i de flesta fall varit kostnadsmässigt motiverade. Detta innebär dock inte i sig någon garanti för att verksamheten bedrivits i effektiva former. Företag med flera verksamhetsgrenar kan sålunda genom kostnadsövertäckning ha låtit den övervakade verksamheten avseende produktionsmedel för jordbruket bära en för hög andel av gemensamma kostnader.

Kompensationsmodellen uppbyggd kring PM-index innebär även en risk för att prishöjningarna på produktionsmedel blir större än vad som skulle vara fallet i en kompensationsmodell utan automatik, genom att köparna

automatiskt kompenseras för kostnadsökningar och därmed kan antas erbjuda mindre motstånd mot prishöjningar än vad som annars skulle vara fallet. Detta medför en risk för att de långsiktiga effektivitetssträvandena kan eftersättas inom produktionsmedelsindustrin. Denna risk accentueras av marknadsförhållandena på produktionsmedelsmarknaderna med stor ägarkoncentration och med lantbrukarna som dominerande ägare. Visserligen dämpas riskerna en del av att den enskilde jordbrukaren som köpare torde vara priskänslig trots att jordbrukarna som grupp kompenseras för sina kostnadsökningar och av att samhället bedriver en fortlöpande pris- och konkurrensövervakning inom aktuella varuområden. Riskerna är dock så påtagliga att de motiverar överväganden om förändringar i nuvarande kompensationsystem.

Det kan tilläggas att olika system för indexering av priser kan utgöra ett hot mot prisstabiliteten eftersom de medför att incitamenten att motverka pris- och kostnadsökningar i olika produktions- och distributionsled minskar. Visserligen kan i tider med konstant inflationstakt en indexbaserad kostnadskompensation i praktiken motsvara de faktiska kostnadsförändringarna. Detta utesluter dock inte att kostnadsutvecklingen kunde ha blivit annorlunda vid ett annat prissättningssystem och därmed givit riktigare signaler till resursfördelningen i näringslivet och samhället.

System med automatiskt verkande kostnadskompensation – t. ex. indexbaserad prissättning – kan sålunda leda till stelhet i prisbildningen som inte gör det möjligt att på ett tillfredsställande sätt beakta förändrade marknadsförutsättningar eller ta hänsyn till den aktuella samhällsekonomiska situationen.

Lantbruksstyrelsen anför: Enligt lantbruksstyrelsens mening fungerade kompensationsystemet relativt väl så länge de allmänna förutsättningarna på vilka det ytterst grundade sig alljämt var rådande dvs. fram till slutet av 1970-talet. Sedan dess har genomgripande förändringar inträffat inom samhällsekonomin. Vidare har – till stor del som en följd av den ekonomiska utvecklingen – allvarliga produktionsbalansproblem uppkommit inom jordbruket. Vid de senaste årens prisöverläggningar har det också blivit allt svårare att inom ramen för nuvarande system nå samförstånd mellan jordbrukets och konsumenternas företrädare om prissättningen på jordbruksprodukterna. Enligt lantbruksstyrelsen är det av utomordentlig vikt för en god och stabil utveckling av jordbruket att det system som måste finnas för fastställandet av priserna på jordbruksprodukter av både jordbruksföretagarna och konsumenterna omfattas med största möjliga förtroende.

Konsumentdelegationen (KD) anför: LMK-83 har utfört en grundlig och förtjänstfull utvärdering av det nuvarande kompensationsystemet. – – –

– – – I mer teknisk bemärkelse har systemet fungerat smidigt. Det förtjänar också att påpekas att prisutvecklingen för jordbruksprodukter i stort sett följt den allmänna prisutvecklingen under perioden.

Den kritik som dock kan riktas mot systemet skulle KD vilja sammanfatta med att det i vissa avseenden inneburit en låsning. Påpekas bör att denna inte från början var avsedd, enligt det förslag som lades fram av 1972 års jordbruksutredning. (Behandlingen av kapitalkostnaderna lämnades i viss mån öppen och inkomstfölsamheten skulle bestämmas i fria förhandlingar.) Låsningen har framför allt verkat negativ ur följande aspekter.

– Systemet är helt inkomstorienterat. Låsningen har medfört att prisreg-

leringen inte mer än i begränsad omfattning kunnat verka styrande på produktionen. Tillräcklig marknadshänsyn har inte kunnat tas.

- Den automatiska kompensationen för jordbrukets kostnader (genom PM-index) medför risker för att producenterna av insatsvaror blir mindre intresserade av att hålla tillbaka pris- och kostnadsstegringar. Denna risk var man i och för sig medveten om när systemet började tillämpas. Sedan dess har företagskoncentrationen på ifrågavarande marknader ökat. Vidare är jordbrukarna själva stora företagsägare.

Statens pris- och kartellnämnd (SPK) har särskilt bevakat prisutvecklingen för de värdemässigt mer betydande förnödenheterna i jordbruksproduktionen. I sin utvärdering, utförd på uppdrag av LMK-83, har SPK kunnat konstatera att företagna prishöjningar förefaller kostnads- mässigt motiverade. De har inte heller varit markant annorlunda än för liknande produkter inom andra sektorer. SPK menar dock – och här i instämmer KD – att förekomsten av dessa nämnda risker är tillräcklig för att man skall försöka ändra kompenationssystemet.

- Problemen som gäller förädlingsindustrins kostnader är i viss mån desamma som för primärproduktionen. Härtill kommer att förädlingsindustrin ibland även tillverkar produkter som inte ingår i jordbruksregleringen. Risker föreligger att kostnader övervältras mellan de olika verksamhetsgrenarna. De analyser som hunnit utföras av jordbruksnämnden och SPK har inte varit tillräckligt omfattande för att förekomsten av sådana övervältringar skall kunna avgöras. Att sådana skett har dock konstaterats i en utredning av professor Lars Persson om konkurrensförhållandena inom köttbranschen.
- Kompensationen har varit alltför bunden till löneavtalen. Jordbrukarna är en företagargrupp och bör inte så strikt jämföras med löntagare.

LO anför: LO delar de uppfattningar som SPK framfört vid sin genomgång av kompensationsmodellen till jordbrukets primärproduktion. LO menar också att den nu tillämpade modellen för att kompensera kostnadsökningar vid förädlingsindustrin kan innebära risker för kostnadsövervältringar, eftersom kostnadsutvecklingen ofta mäts hos företag med flera andra verksamhetsgrenar. Ur konkurrenssynpunkt kan detta verka snedvridande. Till detta vill LO dessutom föga, att det automatiskt verkande kompenationssystemet och dess detaljerade regler inneburit små möjligheter att vid prissättningen ta hänsyn till den aktuella marknadssituationen (produktionsbalans, investeringsbehov, etc.) och till samhällsekonomi i övrigt.

TCO anför: TCO delar den kritik av det nuvarande kompenationssystemet som kommittén framför nämligen att risk föreligger för att de långsiktiga effektivitetssträvandena påverkas negativt av kompenationssystemet och marknadsförhållandena samt att risk för kostnadsövervältring finns mellan jordbruksprisreglerade varor och icke-jordbruksprisreglerade varor.

LRF anför: LMK har analyserat höjningarna av priserna inom de jordbruksreglerade leden. Det har härvid inte kunnat påvisas att några prisökningar varit större än vad som varit motiverat. Några negativa effekter för effektivitetsutvecklingen i berörda företag och branscher har ej heller påvisats. LRF förutsätter att motsvarande analys av kostnads- och effektivitetsutvecklingen görs för de led som kommer efter jordbruksprisregleringen.

I de utvärderingar som gjorts av nuvarande system har man inte kunnat visa på några sakliga brister. Det konstateras tvärtom att systemet har en logisk uppbyggnad och tekniskt sett fungerat bra. Mot denna bakgrund är det logiskt att LMK anser att nuvarande kostnadskompensation kan tillämpas även i fortsättningen.

LMK tar upp vissa riskhypoteser, som framförts av SPK, rörande den långsiktiga effektivitetsutvecklingen inom produktionsmedelsbranschen och vad gäller s. k. kostnadsövervältring från verksamheter som ligger utanför till sådana som ligger innanför prisregleringen. Dessa riskhypoteser används senare som argument för att ifrågasätta nuvarande kompensationsystem, trots att LMK inte presenterat något utredningsmaterial som ger belägg för dessa hypoteser. Enligt LRFs uppfattning finns inga belägg för sådana riskhypoteser. LRF känner därför en betydande olust mot att så väsentliga frågor för näringen behandlas utifrån så lösa grunder.

LRF konstaterar vidare att LMK använder uttrycket kostnadsövervältring på ett anmärkningsvärt opreciserat sätt. Det är därför i vissa avseenden oklart om man avser frågan om redovisning och fördelning av samkostnader mellan verksamhetsled som ligger inom resp. utom prisregleringen eller om man avser frågan om lönsamheten i resp. verksamhetsled. Inga undersökningar har visat att det förekommit kostnadsövervältring i den första bemärkelsen. Frågan om skillnader i lönsamhet i verksamheter inom resp. utom prisregleringen saknar enligt LRFs uppfattning relevans i dessa avseenden, eftersom frågan inte har någon inverkan på den kostnadsvolym som ligger till grund för kostnadskompensationen.

Trots att det ej direkt berörts i direktiven aviserar LMK att frågan om prisregleringsledets placering skall tas upp till behandling. Detta är något förvånande mot bakgrund av den noggranna genomgång av ärendet som gjordes av 1972 års jordbruksutredning. Om frågan tas upp igen förutsätter LRF att den blir grundligt och allsidigt belyst utifrån de jordbrukspolitiska målen.

Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor anför: Våra invändningar mot det nuvarande kompensationsystemet bygger i första hand på förhållandet att dess produktionsstyrande effekt kan ifrågasättas. Likaså anser vi betänkligt att den nu tillämpade förhandlingsordningen endast perifert beaktar marknadshänsyn och reella avsättningsförhållanden. Härigenom förstärks den obalans i förhållandet mellan produktion och konsumtion, som nu utgör ett av de största problemen i svensk jordbrukspolitik.

Konsumentverket anför: Enligt verkets bedömning har den förda prispolitiken inte givit konsumenterna tillgång till livsmedel till rimliga priser. En ändrad prispolitik på livsmedelsområdet är av stor vikt så att detta i kombination med andra och mer riktade åtgärder kan trygga en skälighetsnivå för framför allt barnfamiljer och låginkomsthushåll.

6. Alternativa kompensationsystem för jordbruket och viss förädlingsindustri

Konjunkturinstitutet anför: Ett skäl för att införa ett mera obundet kompensationsystem kan tänkas vara att det skulle underlätta en övergång till ett på sikt mera begränsat jordbruksstöd med allmänt sett kärvare villkor för jordbruksproduktionen. Om detta inte är avsikten försvagas argumenten för ett mera obundet kompensationsystem. Vad som tillfälligtvis står

att vinna ur konsumentsynpunkt i form av pressade jordbrukspriser skulle nämligen efter någon tid få lov att tas tillbaka genom ett mera effektivt prisstöd. Det är så vitt institutet kunnat bedöma inte troligt att övergången skulle vara ägnad att på sikt underlätta stabiliseringspolitiken.

Kommittén har för sin del uttalat att ett system med obundna förhandlingar kan bli mera tungrott och att det kan skapa en viss osäkerhet om framtiden för såväl jordbruksföretagen som förädlingsindustrin. Som institutet i det föregående framhållit kan detta påverka investeringsbenägenheten och därmed produktiviteten inom jordbruket framöver. Visserligen finns det för närvarande ett behov att motverka expansionsinvesteringar inom jordbruket men samtidigt finns ett ständigt behov av rationaliseringsinvesteringar. Om sådana inte kommer till stånd i tillräcklig omfattning kan detta relativt snabbt få negativa effekter på produktivitetsutvecklingen och därmed på längre sikt på möjligheterna till en återhållen prisutveckling för jordbruksprodukterna.

NO anför: **NO** finner det angeläget att man så långt som möjligt undviker det nuvarande systemets låsningar t. ex. till löneavtal och automatisk kompensation för kostnadsökningar och anpassning av jordbrukarnas inkomster till övriga grupper. De nackdelar som kommittén anger med ett sådant friare system är att det förhandlingsmässigt blir tungrott och materialkrävande och gör det svårare att nå uppgörelse. Detta kan emellertid inte vara några avgörande skäl för ett friare system. Förhandlingarna kommer att föras under förhållanden som liknar dem som gäller vid arbetsmarknadsparternas förhandlingar.

Som en annan nackdel anför kommittén att ett friare förhandlingssystem kan skapa en viss osäkerhet om framtiden för såväl jordbruksföretagen som förädlingsindustrin. Detta är ett ganska anmärkningsvärt synsätt som visar vilken "skyddad" sektor jordbruket är. Andra företag torde få leva i en ständig osäkerhet inför ändrade förhållanden. Denna osäkerhet gäller också i allt högre grad för löntagare.

Förhandlingarna bör enligt **NO** föras utifrån enskilda produkter eller produktionsgrenar även om detta kräver att kompletterande material behöver tas fram. Det nuvarande systemet med att fastställa ett totalbelopp som sedan fördelas ut som prishöjningar på produkter efter marknadsmässiga bedömningar kan medföra risk för konkurrenssnedvridningar mellan olika branscher.

Lantbruksstyrelsen anför: Lantbruksstyrelsen anser — — — att det är nödvändigt med en omprövning av nuvarande tekniska system för priskompensation för kostnadsökningar i jordbruksproduktionen. För en sådan omprövning talar även att det inom ramen för nuvarande prisregleringssystem visat sig vara svårt att erhålla en rättvis fördelning av kostnadskompensationen till olika kategorier av jordbruksföretagare, t. ex. mellan heltids- och deltidsföretagare. Med hänsyn till att livsmedelskommittén skall framlägga sina huvudförslag hösten 1984 är det enligt lantbruksstyrelsens mening naturligt att den prisregleringsperiod som börjar den 1 juli 1984 blir ettårig. Behovet av nuvarande automatiskt verkande regler för priskompensation är då mindre framträdande.

Lantbruksstyrelsen vill därför förorda att under denna period provas det system som kommittén betecknat som alt. 2 dvs. obundna förhandlingar med någon form av enklare kontrollstation vid periodens mitt. De invändningar som kommittén anført mot ett sådant system är närmast av förhand-

lingsteknisk natur och bör kunna bemästras. Styrelsen vill framhålla att givetvis bör även i detta system beräkningar av nuvarande slag ske i fråga om kostnadsutveckling m. m. för att ingå som ett av underlagen för prisöverläggningarna. Enligt lantbruksstyrelsens mening utgör det förhållandet att statsmakterna har ansvaret för resultatet av prisöverläggningarna en garanti för att formellt obundna förhandlingar ej leder till obilliga verkningar vare sig för jordbruksföretagarna eller konsumenterna.

Två ledamöter i lantbruksstyrelsen har anmält skiljaktig mening.

Konsumentdelegationen (KD) anför: Det är enligt KDs uppfattning orimligt att tolka alternativen 2 och 3 så, att jordbruket därmed inte längre skulle få någon kompensation för ökade kostnader resp. ökade kapitalkostnader. Friheten för parterna att åberopa de omständigheter, som i varje given överläggning kan vara relevant bör leda till att kompensationen ibland ligger under och ibland ligger över det belopp nuvarande system skulle medföra. Vilket system som än tillämpas kommer givetvis det ekonomisk-statistiska material som ligger till grund för det nuvarande systemet, att även i fortsättningen spela betydande roll för prissättningen.

— — —

KD förutsätter alltså att en ändring av det nuvarande kompensationssystemet kommer till stånd redan den 1 juli 1984 och förordar ett system, som inte är bundet till automatiskt verkande regler, dvs. kommitténs alternativ 2. Liksom hittills bör man därvid förhandla på basis av sektorskalkyler. Någon övergång till överläggningar produkt- eller produktionsgrenvis vill KD åtminstone f. n. inte rekommendera.

Statens naturvårdsverk (SNV) anför: Valet av metod för att kompensera jordbruket för kostnadsökningar har inga direkta effekter på miljön — — — verket har därför från sina utgångspunkter inga preferenser rörande de tre alternativen för en framtida prisreglering.

Statens industriverk anför: Industriverket anser att det nuvarande systemet med automatisk kostnadskompensation enligt PM-index har en fördel i sin relativa enkelhet jämfört med de båda andra alternativen. Industriverket förordar därför att nuvarande kompensationssystem även tillämpas för kommande avtalsperiod (1 år) i avvaktan på utredningens slutbetänkande hösten 1984. Som ett led i den ekonomiska politiken att bryta inflationsutvecklingen kan det vara skäl att införa en restriktion att kostnadsökningar utöver en viss nivå, exempelvis fyra procent, särskilt motiveras för att kompensation skall erhållas. I det fall alternativ två eller tre väljs bör kostnadsutvecklingen enligt PM-index fortfarande redovisas och utgöra en viktig del i förhandlingsunderlaget.

Statskontoret anför: — — — Statskontorets slutsats av det material som nu redovisas är att systemet inte har sådana brister att det i sin helhet måste ersättas.

En styrka med nuvarande kompensationssystem är, enligt statskontorets mening, att det ger relativt stabila förutsättningar för en långsiktig planering av produktionen.

Det kan däremot finnas anledning att modifiera systemet i syfte att minska inslaget av automatik och minska de risker för kostnadsövertäckning som kan finnas. — — —

Riksrevisionsverket (RRV) anför: Enligt RRVs uppfattning tillför livsmedelskommitténs överväganden ingenting nytt, som kan läggas till grund för beslut om lämplig utformning av ett framtida kompensationsystem för jordbruket. Ett ställningstagande till de av kommittén redovisade alternativen försvåras dessutom av att de olika alternativen beskrivs på ett sådant sätt, att det är svårt att se i vilka avseenden de egentligen skiljer sig åt. Av betänkandet framgår inte vilken grad av automatik resp. förhandlingsutrymme som faktiskt ingår i det redan nu tillämpade systemet. Därmed framgår inte heller vilka förändringar som i praktiken skulle bli följden av en eventuell övergång till något av de presenterade alternativen.

RRV anser att det är en brist att kommittén vid sitt framtagande av alternativ enbart hållit sig till att diskutera olika alternativs tekniska utformning. Det hade enligt RRVs uppfattning varit önskvärt att kommittén närmare belyst också vilka möjligheter olika typer av kompensationsystem ger att mera aktivt än f. n. användas som styrmedel i jordbrukspolitiken.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) anför: — — — Det kan tyckas att en avindexering av systemet har vissa politiska fördelar. En rad svårigheter kan dock förutses vid en övergång till mindre fasta förhandlingsregler. Framför allt vill SLU peka på den komplexitet livsmedelssystemet idag uppvisar och den ovan nämnda bristen på en livsmedelspolitisk helhets-syn. Dessutom är det sannolikt att nytt förhandlingsunderlag erfordras och att förhandlingsarbetet blir mer mödosamt än tidigare.

Mot bakgrund härav anser SLU att konsekvenserna av en omedelbar övergång till ett alternativt kompensationsystem ej belysts i tillräcklig grad. Prövningen av alternativen bör anstå till dess utredningen har behandlat de övergripande frågorna rörande livsmedelspolitikens utformning.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför: — — — finner länsstyrelsen vid en prövning av de av kommittén redovisade tre alternativen *övervägande skäl talar för* det system som redovisas enligt *alternativ 2 utan automatiskt verkande regler*. Ställning får senare tas till systemutformning sedan livsmedelskommittén lämnat sitt huvudförslag om en ny livsmedelspolitik hösten 1984. Länsstyrelsen förutsätter att även vid obundna förhandlingar om ett ettårigt avtal från 1 juli 1984 det material, som användes för beräkning av kompensationsbelopp i nuvarande system, kommer till användning.

Två ledamöter i länsstyrelsen har anmält skiljaktig mening.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anför: — — — I avvaktan på en samlad bedömning av jordbruks- och livsmedelspolitiken menar länsstyrelsen att det inte finns anledning att frångå nuvarande kompensationsystem.

Sex ledamöter har anmält skiljaktig mening.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anför: Länsstyrelsen anser också att det är svårt att på grundval av redovisat utredningsmaterial få en klar uppfattning om vilka effekterna för jordbruket blir med ett nytt kompensationsystem.

Det är därför länsstyrelsens uppfattning att val av kompensationsystem bör anstå tills statsmakterna tar ställning till livsmedelskommitténs samlade förslag.

Ett avgörande inslag i den ekonomiska politiken är att nedbringa inflatio-

nen. Alla grupper i samhället måste medverka till detta. I nästa förhandlingsomgång om ett nytt jordbruksavtal måste avtalsparterna – enligt länsstyrelsens mening – även beakta målsättningen att hålla tillbaka inflationen.

Sex ledamöter har anfört skiljaktig mening.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anför: – – – Eftersom kommittén anfört att nuvarande system fungerat som avsett dock inte som styrmedel, borde nytt kompensationsystem inte införas förrän produktionsmålet behandlats. Först då kan behovet av styrmedel bedömas. Om det av andra skäl, t. ex. behov av en mer allmän avindexering i samhället är angeläget att vid kommande jordbruksförhandlingar ändra nuvarande kompensationsystem, har dock länsstyrelsen inte något att erinra mot detta. Två ledamöter har anfört skiljaktig mening.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför: Frånsett förbättringar i beräkningsmetoderna och säkrare underlagsdata synes nu använda system kunna tillämpas även i fortsättningen. I vart fall motsätter sig länsstyrelsen att något kompensationsystem införs som uppenbart medför en risk för att näringsens lönsamhet ytterligare försämrats.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför: – – – framstår det som önskvärt att kompensationsreglerna kan utformas så att konsekvenserna i stort kan överblickas av näringsutövarna. Länsstyrelsen vill dock understryka att styrelsen har förståelse för att kompensationsystemet måste utformas så att ovidkommande faktorer inte kan påverka compensationens storlek. Ett system uppbyggt på en begränsad automatik kompletterad med förhandlingar inom ramen för överenskomna principer uppfyller enligt länsstyrelsen dessa båda önskemål. Länsstyrelsen vill understryka att oberoende av hur systemet utformas det är angeläget att compensation utgår för verkliga fördyringar som uppstår under regleringsperioden.

LO anför: Sammanfattningsvis finner LO det motiverat, att man redan den 1 juli 1984 övergår till ett kompensationsystem, som inte är bundet av automatiskt verkande regler.

TCO anför: TCO har ofta påtalat den stelhet som finns i nuvarande system. Det är enligt TCO:s mening nödvändigt att nuvarande överläggningsform ersätts med fria överläggningar. I realiteten är förhandlingarna redan i dag till viss del fria särskilt var avser inkomstföljsamhet. TCO delar de synpunkter som framförs i särskilt yttrande av Lage Andreasson m. fl. sakkunniga. Det måste enligt TCOs mening vid prissättningar också vara möjligt att ta hänsyn till sådana faktorer som marknadssituation och samhällsekonomi.

Centralorganisationen SACO/SR anför: Efter en sammanvägning av de olika skälen för och emot det nuvarande systemet anser SACO/SR att övervägande skäl talar för ett kompensationsystem som inte är lika bundet av automatiskt verkande regler som det nuvarande.

Självfallet måste dock bl. a. det material, som i det nuvarande systemet tas fram för beräkning av kompensationsbeloppet, utgöra underlag för överläggningarna.

Svenska Livsmedelsarbetareförbundet anför: Enligt Svenska Livsmedelsarbetareförbundets mening bör skillnaderna i effekt av de olika systemen ej överdrivas. Oavsett vilket system som används måste utgångspunkten vara att kostnaderna kompenseras och en rimlig inkomstutveckling erhålles. Förbundet vill emellertid förorda en övergång till ett system som inte är bundet av automatiskt verkande regler. Ett mer obundet system ger större möjligheter att vid prissättning ta hänsyn till flera faktorer, t. ex. marknadssituationen och samhällsekonomin utveckling. Ett friare system borde också innebära att problemen för jordbruket till följd av eftersläpning med ersättningsnivån kunde lösas.

Svenska Lantarbetareförbundet anför: Förbundet vill förorda att alternativ 2, dvs. obundna förhandlingar, prövas redan vid förhandlingarna om jordbrukets priser efter den 1 juli 1984. Givetvis måste också vid ett sådant förfaringssätt beräkningar av kostnadsutveckling m. m. ligga till grund för förhandlingarna. Det skulle emellertid enligt förbundets mening bidra till att skapa en mer positiv och öppnare atmosfär från allmänhetens sida, om känslan av automatik och i förväg klar kompensation till jordbruket kunde undvikas. Ingen torde dock vilja ifrågasätta nödvändigheten av att kompensation för höjda produktionskostnader skall utgå till jordbruket. Eftersom statsmakterna har det slutgiltiga avgörandet vid fastställandet av jordbrukspriserna, borde också detta innebära en garanti för att såväl producenter som konsumenter får en så rättvisande behandling som möjligt.

LRF anför: LRF vill här till en början betona skillnaderna mellan överläggningar inför en ny avtalsperiod resp. tillämpning av regler under gällande period. Kompensationssystemet är grunden för adekvata tillämpningsregler.

LMK har redovisat ett antal krav som bör ställas på ett kompensations-system. Enligt LRF har LMK härvid tilldelat kompensationsystemet funktioner som ligger inom andra delar av jordbruksregleringen.

LMK anför att möjligheterna att ta hänsyn till marknadssituationen och samhällsekonomin varit begränsade i nuvarande system. Enligt LRF saknar detta argument relevans, eftersom dessa frågor behandlas på annat sätt i förhandlingarna. Då finns inga formella begränsningar för sådana hänsynstaganden.

En modell för beräkning av kostnadskompensation och inkomstföljsamhet bör enligt LRFs mening utformas från följande grundläggande principer:

1. Modellen för kostnadskompensation bör på ett riktigt sätt beakta kostnadsökningarna inom ett uthålligt jordbruk och i förädlingsindustrin. Kompensationsmodellen, som i princip skall vara tillämplig och adekvat för den åsyftade produktionen, skall fungera oberoende av den aktuella ekonomiska utvecklingen i samhället och oberoende av den aktuella produktionsbalansen. Åtgärder för att uppnå produktionsbalans måste behandlas separat.

Bristerna i den nuvarande modellen hänför sig framför allt till beräkningen av kapitalkostnaderna inom jordbruket och förädlingsindustrin. Systemet bör förbättras så att full företagsekonomisk ersättning ges för det kapital som är bundet i produktionen.

2. Metoden för beräkning av beloppet för inkomstnivå och inkomstföljsamhet bör utvecklas så att brukarnas prestationer vad gäller arbetstid och

kapitalinsats blir mera direkt beaktade. Detta sker inte i nuvarande modell. Ersättning till det egna kapital som brukarna bundit i produktionen bör i detta sammanhang betraktas på samma sätt som övriga produktionskostnader. Det egna kapitalet bör härvid ges en adekvat real förräntning. Det är vidare rimligt att lantbrukarna för den åsyftade produktionsvolymen erhåller en arbetsersättning som är likvärdig med den som andra grupper erhåller.

Eftersom LMK inte påvisat påtagliga brister i nuvarande system torde det vara regeringens krav på avindexering som är motiv för att alternativ till nuvarande system presenteras. LRF anser att det är ett uppenbart fel att jämföra PM-index med index som används för att schablonmässigt reglera avgifter eller ett konsumtionsutrymme. Vad gäller lantbrukarnas inkomstföljsamhet sker bedömningar utifrån olika material som belyser bl. a. löneutvecklingen på arbetsmarknaden och rationaliseringsvinsten i jordbruket.

Med hänvisning till vad som ovan anförts ifråga om krav på kompensationsssystemet vill LRF starkt reagera mot varje tanke på att rycka undan de grundläggande momenten i nuvarande kompensationsmodell. Jordbruket måste kunna påräkna den grundtrygghet det innebär för en näring med krav på långsiktig planering, att kostnadsfördyringar på produktionsmedel skall kompenseras på ett företagsekonomiskt korrekt sätt vad avser den målsatta produktionsvolymen. Varje försök att använda kostnadskompensationen som ett styrmedel typ prispress kommer med skärpa att avvisas.

Det bör dock erinras om att jordbruket alltid sökt ta sitt samhällsansvar. Jordbrukarna är självfallet beredda att i nuvarande samhällsekonomiska situation göra samma personliga uppoffringar som andra jämförbara grupper i samhället.

Olika kalkyler för kompensationsystem

Nuvarande kompensationsystem baseras på en totalkalkyl för hela jordbrukssektorn. LMK har beskrivit ytterligare några kalkylmodeller. Enligt LRFs mening kän inget av de beskrivna alternativen f. n. ersätta den nu använda totalkalkylen. LRF anser dock att ett system med ett begränsat antal modelljordbruk bör tas fram för att användas som kompletterande material i förhandlingarna. Detta material bör som anförts av LMK tas fram löpande och enligt LRFs uppfattning vidareutvecklas.

Olika kompensationsystem

Nuvarande system för kostnadskompensation syftar till att ge jordbruket täckning för ökade produktionskostnader via prishöjningar på produkterna. Kompensationen omfattar endast den del av produktionen som avsätts inom landet.

Enligt LRFs uppfattning skall inkomstnivå och inkomstföljsamhet diskuteras utifrån inkomstmålet.

LRF anser att de två presenterade alternativen till nuvarande system har i princip samma brister och är därför lika oacceptabla. Båda tycks syfta till att göra det möjligt att urholka ingångna avtal för att åstadkomma en allmän pris- och lönsamhetspress i syfte att styra produktionen. LRF kan inte acceptera att det via kostnadskompensationen skapas ett nytt styrmedel i syfte att förändra och direkt påverka jordbrukarnas grundläggande ekonomiska villkor.

Ett system som inte ger en korrekt kompensation för inträffade kostnadsökningar omöjliggör längre avtal samt gör det omöjligt att i förhandlingarna ta hänsyn till marknadssituationen och samhällsekonomin.

Enligt alternativförslagen skall det sålunda inte under avtalsperioden finnas några tillämpningsregler alls eller endast i begränsad utsträckning. Detta innebär enligt LMKs majoritet att förhandlingar om kostnadskompensationen och inkomstföljsamheten skall ske förutsättningslöst antingen en eller två gånger per år under avtalsperioden och dessutom under vad som på arbetsmarknadens område skulle rubriceras som fredsplikt. För jordbruket skulle ett sådant system bortsett från fastlagda grundprinciper om gränsskydd, prisregleringsfunktion etc. vara att jämföra med något slags avtalslöst tillstånd utan att organisationen samtidigt har möjligheter att vidta fackliga åtgärder därest man anser det nödvändigt att ge eftertryck åt sina rättmätiga krav. Vilken facklig organisation kan acceptera en sådan situation för sina medlemmar?

SI och **SLIM** anför: Vi har härvid funnit att ett bibehållande av nuvarande kompensationssystem (alternativ 1) inte kan förordas. I avvaktan på en grundligare utvärdering av för- och nackdelar med ett system helt utan automatiskt verkande regler (alternativ 2) vill vi föreslå att man prövar en variant av alternativ 3, dvs. ett system med begränsade inslag av automatiskt verkande regler. Den förhandlingsmodell som vi åsyftar kan i korthet beskrivas enligt följande.

- Förhandlingarna sker sektorsvis på grundval av den faktiska kostnadsutvecklingen, marknadssituationen etc. inom de viktigaste produktionsgrenarna – vegetabilier, mjölk och mjölkprodukter samt kött och fläsk. (Ägg och fjäderfä skulle enligt vår mening kunna avföras från jordbruksprisregleringen.) Eventuellt kan också material tas fram som belyser utvecklingen för olika typjordbruk eller modelljordbruk.
- Parallellt härmed framräknas också ett totalbelopp, grundat på PM-index (uppdelat på index för inköpta förnödenheter och tjänster respektive kapitalkostnader). Detta sålunda framräknade totalbelopp blir emellertid inte avgörande för hur stor jordbrukets kostnadskompensation skall bli utan utgör endast en kompletterande faktor att ta hänsyn till vid förhandlingarna.
- Vad gäller kompensation för kostnadsökningarna inom viss förädlingsindustri kan denna – om prisregleringen även i fortsättningen kommer att ligga i partiledet – grundas på uppgifter om den faktiska kostnadsutvecklingen, granskade av SPK. Vi vill emellertid påpeka att problemet med avgränsning av verksamhet innanför och utanför prisregleringen och risken för kostnadsövertäring mellan olika verksamhetsled kvarstår även om förhandlingarna ges mindre inslag av automatik.
- Vad slutligen gäller jordbrukarnas ersättning för eget arbete och kapital bör överläggningarna om inkomstföljsamheten göras mindre bundna av automatiskt verkande regler.

Familj jordbrukarnas riksförbund anför: – – – tar förbundet bestämt avstånd från de framförda alternativen till system för kostnadskompensation för jordbruket och förordar att nuvarande system även i fortsättningen skall gälla efter den 1 juli 1984. Eftersom prisregleringen är den enda fråga som utredningen haft tid att ägna sig någorlunda ingående åt, finns det inga grunder för några väsentliga förändringar i andra avseenden heller, varför det för oss framstår som naturligt att i väntan på utredningens slutresultat förlänga gällande avtal.

Handels samarbetsorgan i jordbruksfrågor anför: — — — anser vi således motiverat att man övergår till ett kompenstationssystem, som inte är bundet av automatiskt verkande regler. Även om vi främst sympatiserar med en ordning som bygger på helt fria förhandlingar, vill vi i dagsläget förorda alternativet att man på försök fr. o. m. den 1 juli 1984 tillämpar ett kompenstationssystem med vissa inslag av förhandlingar och värderingar av det slag vi ovan redovisat. Vi förutsätter samtidigt att frågan om vilket kompenstationssystem som skall tillämpas i ett längre perspektiv kommer att omfattas av kommitténs fortsatta analyser och värderingar.

KF anför: Sammanfattningsvis får KF således i flera avseenden ifrågasätta det nuvarande systemet och får därför framhålla att det bör revideras. Frågan uppkommer härvid om något av utredningens två övriga alternativa kompensationsmodeller klart kan förordas.

— — — KF delar utredningens uppfattning att i varje fall ett sådant produktvis upplagt fritt system skulle kunna bli onödigt komplicerat och svårt att uppnå överenskommelser med, samtidigt som fördelarna skulle vara att inte vara bunden av något totalt förhandlingsbelopp, av löneavtal etc. Ett fritt system baserat på att man först förhandlar fram ett totalbelopp som sedan fördelas på jordbruksprodukterna kan delvis få viss likhet med nuvarande kompenstationssystem, även om man inte gör direkta jämförelser med utfallet av PM-index. Ett problem uppstår härvid hur kompenstationen till berörd livsmedelsindustri skall ske om man helt frångår nuvarande av SPK granskade beräkningssystem. Hur livsmedelsindustrin skall beaktas vid produktvisa överenskommelser är också ovisst.

Som framgår av KF:s synpunkter på det nuvarande kompenstationssystemet skulle olägenheterna kunna reduceras vid en övergång till alt. 3, dvs. ett system med begränsade inslag av automatiska regler. Sålunda skulle en indexering kunna ske för jordbruksföretagens kostnader för förnödenheter och tjänster varvid dock speciella händelser skulle kunna föranleda vissa avvikelser från indexeringen. Däremot skulle i princip obundna överväganden få göras för kapitalkostnaderna. Även beträffande kostnadsökningarna inom livsmedelsindustrin skulle man söka åstadkomma en modifierad modell av ungefär samma slag som enligt det fria systemet med bestämning av totalbelopp. Ersättningen för jordbrukarnas egna arbete och egna kapital blir mera förhandlingsbar än nu och binds inte lika hårt som tidigare till löneutvecklingen för anställda, och kan mera jämföras med levnadsstandarden för jämförbara företagare och även för löntagare.

— — —

Hushållningssällskapens förbund anför: Förbundet anser det vara en självklarhet, att jordbrukarna skall kompenseras fullt ut för ökade produktionsmedelskostnader. Förbundet finner tanken absurd, att jordbrukaren med sin arbetsinsats skall täcka okompenserad del av produktionsmedelskostnaden. — Av kompletteringspropositionen (1982/83: 150) framgår, att "varje procentenhets kostnadsökning inom jordbruket som inte kompenseras har beräknats resultera i en minskning av jordbrukarnas inkomster för eget arbete och kapital med i storleksordningen 5 %".

Mot bakgrund av vad som ovan anförts vill förbundet med bestämdhet hävda, att nuvarande system för kompenstation till jordbruket för ökade produktionsmedelskostnader skall bibehållas.

7. Produktion och konsumtion av jordbruksprodukter

Konjunkturinstitutet anför: Som informationsunderlag framlägges i betänkandet prognoser fram till 1986 för konsumtion och produktion av viktiga jordbruksprodukter. Härutöver presenteras samhällsekonomiska beräkningar för att belysa konsekvenserna av den överproduktion man räknar med. Kalkylerna bygger, som sådana kalkyler alltid måste göra, på en rad antaganden om olika faktorer: allmänekonomisk utveckling, relativprisutveckling, matvanor etc. Institutet vill understryka kommitténs uttalande att det är förenat med betydande svårigheter att utföra kalkyler av detta slag och att resultatet av beräkningarna i stor utsträckning beror på vilka antaganden som görs om olika faktorer. Beräkningarna har t.ex. gjorts under förutsättning av oförändrad jordbrukspolitik, något som redan med hänsyn till nyligen beslutade förändringar samt aviserade förslag inte förefaller helt invändningsfritt. Det är också att märka att det antagits att produktivitetens utvecklingen inom jordbruket kommer att fortgå i stort sett i samma takt som tidigare. Någon hänvisning har exempelvis inte gjorts till de återverkningar som kan komma att följa därav att realpriserna på handelsgödsel, till någon del beroende på särskild avgifts- och skattebeläggning, numera är och kan väntas förbli avsevärt högre än för ett årtionde sedan.

— — —

Det av kommittén framlagda delbetänkandet innefattar inte några nya åtgärder i detta syfte; det föreslås endast att nuvarande avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter skall bibehållas samt att förbudet mot expansionsinvesteringar inom animalieproduktionen skall förlängas till dess statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag. Kommittén har bland produktionsbegränsande åtgärder även diskuterat sådana som skulle verka genom att försämra lönsamheten i jordbruksproduktionen men avvisar dessa dels därför att de kan få icke önskvärda effekter med avseende på inkomst målet, dels därför att de kan bli ineffektiva genom att jordbrukarna kan tänkas kompensera en inkomstminskning per producerad enhet genom en högre produktion. Institutet finner det inte heller uteslutet att man i det kortare perspektivet i viss utsträckning kan få en sådan effekt.

Kommittén diskuterar några olika förslag eller skisser till förslag för två- och flerprissystem för producentpriserna och överväger framför allt ett tvåprissystem för mjölk. Detta innebär att all produktion utöver vad som kan avsättas på den svenska marknaden skulle betalas med ett lägre pris. Kommittén avvisar emellertid denna tanke och anser att ett sådant system skulle kräva en alltför betungande administration för att nu vara motiverat. Därjämte bidrar det till att låsa strukturen inom såväl producent- som mejerileden.

Dessa kommitténs bedömningar finner institutet svårt att avvisa. Systemet skulle bl. a. kräva en ingående reglering av jordbruksföretagens individuella produktionsramar med det behov av särskilda kontroller som följer härav. Ändå vill institutet instämma i kommitténs uttalande att ett tvåprissystem som generell metod vid prissättning utan tvekan är ett kraftigt styrmedel för produktionen — enligt institutets mening det på begränsad sikt mest verksamma bland dem som hittills tagits under allvarligt övervägande. Om en prisdifferentiering av detta slag med åtföljande regleringar inger alltför stora betänkligheter, återstår som tänkbar slutsats att det kanske trots allt kan visa sig lättare att bära de merkostnader som är

förenade med överskottsproduktionen. Detta skulle emellertid innebära att jordbrukarna och/eller konsumenterna får sämre utbyte av livsmedelsproduktionen än som eljest skulle kunna vara möjligt. Åtminstone torde detta gälla om inte ökade administrationskostnader åter upp hela den samhälls-ekonomiska vinsten av minskad överskottsproduktion.

NO anför: Det kan först konstateras att kommitténs bedömning av konsumtionsutvecklingen på kort sikt med största sannolikhet slår fel med hänsyn till att subventionerna på kött, fläsk och ost helt tas bort fr. o. m. den 1 december 1983. De tidigare minskningarna av matsubventionerna torde nämligen ha starkt bidragit till den konsumtionsnedgång som tillsammans med en fortsatt produktionsökning skapat överskottssituationen på dessa varuområden.

Överskotten kan således snarare väntas öka än minska. Att förlänga det tillfälliga investeringsförbudet kan tyckas ligga nära till hands i en sådan situation. NO anser emellertid att åtgärden överhuvudtaget inte borde ha genomförts. Den drabbar nyetableringar och moderniseringar på ett sätt som inte är ägnat att främja produktivitet i jordbruket. Dyliga åtgärder måste självfallet undvikas. NO invänder också starkt mot införandet av någon form av investeringskontroll som medel att på sikt minska produktionen. Däremot kan det vara naturligt att helt eller delvis minska det statliga stödet till investeringar på detta område.

Kommittén diskuterar en rad andra åtgärder som är vidtagna eller tänkbara för att minska överskotten. NO vill i första hand beröra den metod som är naturlig för att råda bot på rådande förhållanden, nämligen en differentierad prissättning eller någon annan form av ersättning baserad på marginalkostnader. Man skulle därmed få en prissättning som bättre avspeglar produkternas faktiska värde på olika marknader och som mera rättvist fördelar de regleringsekonomiska kostnaderna för att avsätta överskottskvantiteterna. För den enskilde producenten är det vid nuvarande betalningssystem nästan alltid lönsamt att öka produktionen även om det kräver ökade kostnader och marginalkostnaderna därmed överstiger intäkterna av produkterna när de säljs på exportmarknaden. Detta är överskottsproblemet kärna. Givetvis ligger det något destruktivt i att inte utnyttja tillgängliga resurser. Men compensationen måste i någon form relateras till den volym som krävs av försörjningsskäl om inte systemet skall bli orimligt dyrt.

Kommittén finner att differentierad prissättning i form av ett tvåprissystem kan vara lämpligt endast på mjölkområdet. Det bidrar dock enligt kommittén till att låsa strukturen inom såväl producent- som mejerileden och medför ett omfattande administrativt arbete. Det innebär vidare att besluten i viss utsträckning förs över från den enskilde till centrala organ.

— — —

Av övriga tänkbara åtgärder som kommittén diskuterar vill NO avråda från tankar på att kvotera ut den totala produktionsvolymen till förädlingsledet. Detta skulle vara konkurrensbegränsande. Andra varianter på differentierad ersättning kan vara värda att närmare utredas, t. ex. progressiva leveransavgifter och skattereduktion vid minskad produktion. Av vikt är därvid att finna lösningar som inte hämmar effektiviteten, snedvrider konkurrensen eller medför betydande administration.

SPK anför: Kommittén har vad gäller frågan om obalans mellan produktion och konsumtion valt att inte lägga några nya förslag i sitt delbetänkande.

Den prolongering av investeringsförbudet som föreslås kan dock enligt nämndens mening knappast ses som en väg mot ökad balans. Konservering av nuvarande struktur kan inte på sikt ge de fortlöpande effektivitetsvinster och den flexibilitet som skiftande marknadsförutsättningar kräver. För framtiden måste inom jordbruksregleringen lösningar på produktions-, balans- och andra marknadsproblem, sökas i system med ökat utrymme för marknadspåverkan. Här i inbegrips rimligt utrymme för konkurrerande import.

— — —

I den nuvarande jordbruksregleringens kompenationssystem får lantbrukaren lika mycket betalt för den första som den sista producerade enheten. Det innebär att det för den enskilde lantbrukaren alltid är lönsamt att öka produktionen så länge som marginalkostnaden inte överstiger det pris han får ut. Slutsatsen av detta är att priset i nuvarande system inte ger adekvat styreffekt vid balansproblem. För att en märkbar fördelningseffekt via priset skall erhållas måste lantbrukarens överproduktion betalas med ett pris som — på en fri marknad — motsvarar den intäkt som faktiskt erhålls vid försäljning av denna överskottskvantitet.

Lantbruksstyrelsen anför: Lantbruksstyrelsen vill framhålla den stora osäkerhet som ligger i de redovisade antagandena. Om de av kommittén redovisade priskänslighetstalen gäller, skulle det i oktober 1983 föreslagna borttagandet av livsmedelssubventionerna på bl.a. kött leda till en viss ytterligare konsumtionsminskning. Vidare är den antagna årliga avkastningsökningen inom mjölkproduktionen, 75 kg per ko, lägre än den ökning som har skett under den senaste 10-årsperioden. Det är inte heller sannolikt att den av kommittén antagna minskningen av antalet mjölkkor sker utan att särskilda åtgärder vidtas. Styrelsen finner att de hittills vidtagna åtgärderna för att begränsa överskotten ännu inte har åstadkommit tillräckliga effekter.

— — —

Lantbruksstyrelsen vill peka på att effekterna av lagen om förbud mot nybyggnad hittills har motverkats av en ökning av bygnadsverksamheten inom lantbruket under perioden omedelbart före lagen trädde i kraft. Av lantbruksstyrelsens statistik från djurskyddsgranskningen framgår att antalet granskade platser för mjölkkor under första halvåret 1983 uppgick till 8 100 jämfört med 6 700 under motsvarande period år 1982.

I vissa fall har dispenser från nybyggnadsförbudet lämnats. — — —

Lantbruksstyrelsen vill framhålla att det med hänsyn till den korta tid som nybyggnadsförbudet varit i kraft inte är möjligt att nu göra en närmare utvärdering av effekterna av detta förbud. Generellt torde dock gälla att effekterna på kort sikt av lagstiftningen är begränsade. Genom olika åtgärder som exempelvis omDispositioneringar av befintliga stallutrymmen kan kapacitetsutnyttjandet och därmed produktionen ökas utan att någon nybyggnad sker. Effekterna av ett nybyggnadsstopp verkar antagligen olika på lång sikt inom olika produktionsgrenar.

Lantbruksstyrelsens erfarenheter är att tillämpningen av lagen om förbud mot nybyggnadsverksamhet innebär betydande administrativt arbete. I avvaktan på att effekterna av förbudet mot nybyggnad av djurstallar närmare kan utvärderas och att statsmakterna tar ställning till livsmedelskommitténs samlade förslag har lantbruksstyrelsen ingen erinran mot att förbudet förlängs med ett år.

Kommittén redovisar att den avvecklingsersättning för mjölkproducenter mellan 60 och 65 års ålder som utgår sedan den 1 januari 1983 hittills har haft ganska begränsad effekt. Lantbruksstyrelsen har tillsammans med jordbruksnämnden tidigare föreslagit regeringen att avvecklingsersättningen på sätt som redan sker i norra Sverige skall kunna utgå i södra Sverige även om slakt- och rekryteringsdjur behålls. Styrelsens bedömning är att en sådan ändring är en förutsättning för att åtgärden skall kunna få ökad effekt i dessa delar av landet. Sannolikt behövs också en höjning av ersättningsbeloppet för att nå en betydligt ökad anslutning.

— — —

Sammanfattningsvis delar lantbruksstyrelsen kommitténs bedömning att ytterligare direkta åtgärder för produktionsanpassning inte omedelbart behöver vidtas. Produktionsutvecklingen, särskilt inom mjölkproduktionen, måste dock följas med största noggrannhet så att ytterligare åtgärder kan vidtagas om överskotten fortsätter att öka.

Konsumentdelegationen (KD) anför: — — — Preliminära beräkningar tyder på att överskotten av animalier är samhällsekonomiskt mycket olönsamma på lång sikt (då alla kostnader är rörliga). LMK-83 vill emellertid mot bakgrund av överskottssituationen snarast förbättrats något — åtminstone tillfälligt — inte nu föreslå några speciella åtgärder utan avvakta tills slutlig ställning skall tas i fråga om produktionsmålet.

KD delar kommitténs uppfattning, även om överskottssituationen torde förvärras i förhållande till kommitténs antaganden till följd av den nyligen föreslagna sänkningen av livsmedelssubventionerna. KD har i princip den inställningen att produktionsbalansen i första hand bör upprätthållas genom en väl avvägd pris- och lönsamhetsnivå. Även om man inte genom prissättningen nu snabbt kan åstadkomma balans i produktionen anser KD det vara bättre att marknadskrafterna får verka på sikt än att administrativt betungande och effektivitetshämmande detaljregleringar genomförs.

Det känns angeläget för delegationen att i detta sammanhang än en gång framhålla att kostnaderna för export av överskott inte får övervältras på konsumenterna.

Statens industriverk anför: — — — vill industriverket i detta sammanhang lämna två förslag till konkreta åtgärder som syftar till att minska de totala samhällsekonomiska kostnaderna för jordbruksöverskotten. Det ena gäller en ökning av fläskexporten och därmed en ökning av den samhällsekonomiska intäkten; det andra ett system för en balanserad mjölkproduktion (tvåprissystem) och därmed en minskning av den samhällsekonomiska kostnaden.

Sveriges lantbruksuniversitet anför: Balansproblemen inom livsmedelssektorn är erfarenhetsmässigt mycket komplexa. Att på kort sikt påverka produktionsvolymen kräver kraftfulla ingrepp med vittgående och svåröverskådliga effekter. Utredningen har ej föreslagit sådana starka ingrepp.

En viktig del av produktionsbalansproblematiken rör överskottens samhällsekonomiska kostnader. SLU anser att utredningens kostnadsanalyser är ofullständiga bl. a. därför att de ensidigt berör producentledet. Svenska och internationella erfarenheter visar på en mycket låg, kortsiktig utbudselasticitet i jordbruket — liten kortsiktig effekt av produktionsstyrande åtgärder — medan efterfrågeelasticiteterna på konsumtionsidan sannolikt är underskattade. Därför bör även det framtida konsumtionsmönstret tas

med i bilden när produktionsbalansen analyseras. Särskilt bör man då uppmärksamma en allt mer differentierad marknad.

Enligt SLU bör möjligheterna att via minskade regleringar åstadkomma förbättrade och mera överskådliga anpassningsmekanismer inom såväl produktions- som konsumtionsleden analyseras. Dessförinnan är det omöjligt att uttala sig om lämpligheten i utredningens förslag till kortsiktiga produktionsbegränsande åtgärder. Ett konkret exempel på svårigheterna i sammanhanget utgör frågan om livsmedelssubventionerna. Utredningens analyser grundar sig på en utveckling med oförändrade livsmedelssubventioner. Eftersom det nu föreligger förslag i riksdagen om en stark nedskärning kan de gjorda analyserna bli inaktuella redan innan beslut om förtursfrågorna tas.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför: — — — Länsstyrelsen biträder kommitténs förslag att det tillfälliga investeringsstoppet för byggnadsinvesteringar inom animalieproduktionen förlängs efter den 30 juni 1984 med ytterligare ett år i avvaktan på kommitténs redovisning av huvudförslaget. Länsstyrelsen biträder även kommitténs förslag att nuvarande avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter bibehålls, men föreslår att reglerna ändras så att avvecklingsersättning skall kunna utgå i södra Sverige liksom f. n. sker i Norrland även om slakt- och rekryteringsdjur behålls.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anför: — — — Den prisökning som ett borttagande av livsmedelssubventionerna kommer att medföra resulterar med stor sannolikhet i en reaktion på marknaden med en minskad konsumtion av berörda produkter som en naturlig följd. Konsekvenserna av detta kommer att öka överproduktionen ytterligare. Förslaget från kommittén att förlänga nuvarande tillfälliga förbud mot investeringar inom animalieproduktionen synes inte vara tillräckligt. Länsstyrelsen kan dock acceptera en förlängning av förbudet i avvaktan på kommitténs slutliga ställningstagande i frågan.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anför: Kommittén uppskattar att 7 300 effektiva sysselsättningstillfällen försvinner inom jordbrukssektorn om balans skall nås mellan produktion och konsumtion. Länsstyrelsen vill därför påpeka de regionalpolitiska och sysselsättningsmässiga problem som kan uppstå. I de områden, där betingelserna för jordbruket är sämst och där flest enheter kommer att försvinna vid en neddragning av jordbruksproduktionen, finns en mycket begränsad arbetsmarknad. Försämrade villkor för jordbruket leder därför även till en ytterligare utarmning av glesbygden.

— — —
Länsstyrelsen tillstyrker förslaget med en förlängning av investeringsförbudet tills statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag.

Länsstyrelsen tillstyrker även att avvecklingsersättning till vissa mjölkproducenter bör bibehållas med vissa förändrade regler enligt det förslag som jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen tidigare inlämnat till regeringen. Länsstyrelsen anser att systemet även är av stor social betydelse för jordbrukaren. Systemet kan med vissa förändringar bli betydligt effektivare för att minska mjölköverskottet. Det motverkas dock av ett borttagande av livsmedelssubventionerna på nötkött.

Länsstyrelsen anser också i likhet med kommittén att nuvarande över-

skottsläge inte motiverar att en så genomgripande reglering som tvåprissystem för mjölk nu införs.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför: Länsstyrelsen får till fullo understryka kommitténs uppfattning beträffande jordbrukets stora regionala betydelse i Norrlands inland. Dessutom bör framhållas att ett allmänt krav på en minskning av jordbruksproduktionen i första hand drabbar de svagare jordbruksbygderna, bygder som dessutom har utvecklats i negativ riktning beträffande näringsliv, sysselsättningsunderlag och folkmängd och som är mycket känsliga för ytterligare åderlåtning och där möjlighet till alternativ sysselsättning är nära nog obefintlig. Ytterligare utglesning av länets jordbruk och minskning av djurhållningen innebär bl. a. ökade transportkostnader för produkter och inköpta produktionsmedel. Detta leder till att förädlingsföretagen får en sämre betalningsförmåga vilket i sin tur försämrar lönsamheten i jordbruket. En allmän nedgång i jordbruket medverkar dessutom till att underlaget för övrigt näringsliv och samhällsservice starkt minskar. För att hålla jordbruksproduktionen uppe borde därför en generell uppräkning av prisstödet för norra Sverige genomföras omedelbart i likhet med framställning gjord från de fyra nordligaste länen.

— — — Däremot har kommittén avstått ifrån att föreslå ett så kallat tvåprissystem för mjölk, ett ställningstagande som länsstyrelsen delar.

Länsstyrelsen har inget att erinra mot att nuvarande investeringsförbud för djurstallar förlängs. Dispensreglerna för norra Sverige vilka, sett mot dagens lönsamhetsnivå, i realiteten saknar betydelse bör dock för framtiden bibehållas.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför: Länet är inte något överskottsområde. Som ovan framgått krävs betydande produktionssatsningar för att länet skall till viss del bli självförsörjande. Mot denna bakgrund och med hänsyn till jordbrukets speciella regionalpolitiska betydelse i Norrbotten är det viktigt att de åtgärder som vidtas för att begränsa överskottsproduktionen utformas selektivt.

Enligt länsstyrelsen bör det överhuvudtaget ej komma i fråga att tillämpa produktionsdämpande åtgärder i det egentliga jordbruket i länet.

Kommittén föreslår att det tillfälliga förbudet mot investeringar i animalieproduktionen förlängs till dess statsmakterna tar ställning till kommitténs förslag i dess helhet. Detta investeringsförbud är ett exempel på en generell åtgärd som motverkar de regionalpolitiska delmål som uppställts för jordbrukspolitik. Förbudet bör oberoende av hur dispensreglerna utformas ej avse Norrbottens län.

Glesbygdsdelegationen anför: — — — Delegationen anser att det bör tillåtas en ökning av jordbruksproduktionen i den utpräglade glesbygden. Det är inte i dessa områden problemen med överskottsproduktion uppstått. För att ge utrymme för detta krävs en omstrukturering av jordbruket i de södra delarna av landet. — — —

LO anför: Enligt gällande riksdagsbeslut liksom enligt kommitténs direktiv skall jordbruksnäringsen själv ta ansvaret för uppkommande produktionsöverskott. LO finner det självklart att denna regel kvarstår i ett nytt jordbrukspolitiskt beslut.

Kommittén redovisar en beräkning över de samhällsekonomiska kostnaderna på kort sikt av överskotten av jordbruksprodukter. Uppskattningar-

na är försiktigt hållna, och torde enligt LOs mening, snarast underskatta kostnaderna. Görs motsvarande beräkningar över de långsiktiga konsekvenserna av överskotten, blir kostnaderna – vilket kommittén också påpekat – betydligt högre.

Trots detta ansluter sig LO till kommitténs grunduppfattning att några speciella åtgärder inte nu bör vidtas för att begränsa produktionen, utan att övervägandena får anstå tills kommittén skall avge sitt slutbetänkande. LO vill dock betona, att det borttagande av livsmedelssubventionerna från den 1 december 1983 på kött, fläsk, ost samt får- och lammkött som regeringen föreslagit, måste motivera kommittén att noga följa utvecklingen under 1984.

LO vill också markera sin negativa inställning till kortsiktiga, selektiva åtgärder för att åstadkomma en produktionsanpassning. De selektiva åtgärder som hittills prövats har tillfälligt begränsat produktionen, men har inte åstadkommit någon varaktig neddragning av produktionsresurserna. Detaljregleringar av marknaden medför vidare onödigt byråkrati och verkar hämmande på rationaliseringsutvecklingen. Det senare medför på lång sikt att konsumenternas utgifter för livsmedel blir högre än de eljest skulle ha varit. LO menar att marknadskrafterna – priset och lönsamheten, är de effektivaste medlen för att nå produktionsbalans inom jordbruket och att dessa krafter måste ges möjlighet att verka, även inom denna reglerade näring.

Ifråga om investeringar gäller för närvarande ett tillfälligt förbud mot investeringar inom animalieproduktionen. Förbudet gäller till och med den 30 juni 1984. Kommittén kan enligt direktiven pröva någon form av investerings- eller etableringskontroll. I avvaktan på ytterligare erfarenheter av förbudets effekter och överskottssituationens utveckling bör, enligt kommitténs mening, förbudet tillfälligt förlängas tills dess statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag. LO vill i nuläget inte motsätta sig kommitténs förslag i denna fråga.

TCO anför: När det gäller produktionsbalansen innebär kommitténs förslag att man avvaktar och eventuella förslag får anstå till slutbetänkandet som skall föreligga i oktober 1984. TCO delar kommitténs bedömning att läget vad avser produktions- och konsumtionssidan nu är något bättre än när kommitténs direktiv skrevs.

På längre sikt är emellertid de samhällsekonomiska kostnaderna för överskottet mycket stora eller ett par miljarder om året. TCO delar vad som framförs i direktiven nämligen att jordbruksnäringen själv skall ta ansvaret för uppkommande överskott.

Svenska Livsmedelsarbetareförbundet anför: Livsmedelsarbetareförbundets principiella syn på överskottsfrågorna är att en bättre balans bör åstadkommas mellan konsumtion och produktion. En sådan anpassning måste dock ske successivt, på lång sikt och under planmässiga former. En sådan anpassning måste ske mot ett bedömt långsiktigt konsumtionsbehov, kvantitativt och kvalitativt, och inte påverkas av kortsiktiga variationer i efterfrågan. — — —

— — — Beträffande medel att nedbringa produktionen finns två principiella vägar, dels detaljregleringar, dels sänkt lönsamhet. Detaljregleringar har allvarliga effekter på lång sikt och bör enligt förbundets mening endast tillgripas i akuta situationer och under begränsade perioder. Att låta marknadsmekanismerna genom sänkt lönsamhet påverka produktionsvolymen

är däremot endast lämplig på längre sikt. På lång sikt leder en sänkt lönsamhet till lägre investeringsvolym vilket påverkar produktionsvolymen dels direkt genom lägre volym nyinvesteringar, dels indirekt via långsammare produktivitetsutveckling. På kort sikt är emellertid inte sänkt lönsamhet i jordbruket ett rekommendabelt instrument på grund av utbudets låga priselasticitet. Det måste också beaktas att resurserna inom jordbruket har mycket begränsade alternativa användningsmöjligheter. Även på lång sikt måste lönsamhetssänkningen vara begränsad och kompletteras med styråtgärder. Framför allt måste "norrlandsstödet" räknas upp och omfatta flera utsatta glesbygdsområden (t. ex. Gotland). Vidare bör höjda avgifter på kemiska bekämpningsmedel, konstgödsel och importerat kraftfoder användas parallellt med priset på jordbruksprodukter för att styra lönsamheten.

Svenska Lantarbetareförbundet anför: — — — Olika åtgärder för produktionsminskning har också diskuterats i kommittén. Åtgärder som hittills vidtagits, såsom avvecklingsersättning av mjölkkor och investeringsförbud inom animalieproduktionen, har inte ännu givit några påtagliga resultat. Systemen har dock varit i bruk i alltför kort tid för att verkningarna rätt skall kunna bedömas. Förbundet har därför inget att erinra mot att förbudet mot investeringar bibehålls ännu ett år.

— — —
Förbundet vill betona sin uppfattning att ett tvåprissystem inte heller i framtiden bör användas som styrmedel för produktionen. Alltför mycket av kortsiktiga selektiva åtgärder för produktionens begränsning bör också undvikas. Förbundets uppfattning är den att marknadskrafterna, priset och lönsamheten är de mest effektiva medlen för att begränsa produktionen på ett mer varaktigt sätt. En förutsättning härför är emellertid, som vi tidigare påpekat, att kompensationsystemet blir utformat på ett sådant sätt att det gynnar de seriöst satsande heltidsföretagen. Förbundet vill starkt understrika angelägenheten av att en fortsatt rationalisering och sund utveckling av företagsstruktur och teknik främjas. Om kortsiktigt verkande åtgärder undantagsvis måste tillgripas, måste även dessa inriktas så att rationaliseringen inte motverkas.

LRF anför: LRF delar LMKs uppfattning att de presenterade beräkningarna av överskottens effekt på samhällsekonomin är ofullständiga. LRF förutsätter att LMK under sitt fortsatta arbete låter utföra en fullständig analys av överskottens uppkomst samt deras samhällsekonomiska betydelse. Då bör också beaktas att samhället måste bära det ekonomiska ansvaret för livsmedelsberedskapen, regionalpolitiken m. m.

Enligt LRF är överproduktionen en tillgång för samhällsekonomin så länge denna produktion sker utan nämnvärda nyinvesteringar. För jordbrukssektorn är dock överskotten en belastning så länge jordbruket ensam får bära hela kostnaden för exporten inklusive hela kostnaden för de produktionsresurser utanför jordbruket som skulle friställas om överskottet togs bort. Det är därför rimligt att samhället bär en skälig del av kostnaderna för det överskott som uppstått till följd av 70-talets stimulanser och 80-talets åtstramningar.

De regionalpolitiska aspekterna har behandlats mycket översiktligt i betänkandet. LRF förutsätter att dessa frågor blir föremål för grundlig analys i LMKs fortsatta arbete. I detta sammanhang är det mycket angeläget att frågor som berör prisstödet till jordbruket i norra Sverige behandlas med förtur.

Produktionsstyrande åtgärder

LMK redovisar ett antal åtgärder som skulle kunna användas i produktionsstyrande syfte. Dessutom åsyftas att via kostnadskompensationen kunna tillgripa prispressen som en produktionsstyrande åtgärd.

Det är LRFs bestämda uppfattning att en allmän pris- och lönsamhetspress med syfte att åstadkomma balans mellan produktion och konsumtion får mycket allvarliga och långtgående ekonomiska och sociala konsekvenser för lantbruket och landsbygden och då särskilt de utpräglade glesbygderna. En allmän pris- och lönsamhetspress innebär bl. a. ett totalt åsidosättande av inkomstmålet. Detta kan LRF inte acceptera.

LRF anser att man utifrån svenska och utländska vetenskapliga studier och utifrån praktiska erfarenheter kan dra följande slutsatser om en allmän pris- och lönsamhetspress.

- Det är inte möjligt att nå balans mellan produktion och konsumtion utan drastiska sänkningar av lantbrukarnas inkomster.
- I ett inledningsskede kan produktionen öka.
- Lantbrukare som med stor andel lånat kapital investerat för en framtida effektiv produktion drabbas hårdast. Produktionen minskar inte för att dessa går i konkurs.
- För att få minskad produktion fordras att sysselsättningsmöjligheterna utanför jordbruket är goda.

De produktionsstyrande åtgärder som LMK övervägt berör endast animalieproduktionen. LRF vill betona att det är angeläget att åtgärder, som berör andra delar av jordbruket eller angränsande verksamheter, också provas. Det väsentligaste är att finna åtgärder som beroende på produktionsmålet påverkar intresset för ökad eller fortsatt animalieproduktion. Möjligheterna att kombinera jord- och skogsbruk bör särskilt uppmärksammas.

LRF anser att det är nödvändigt att förbudet mot utökningsinvesteringar i djurstallar förlängs såsom LMK förordar och att det inte tas bort förrän det kan ersättas med andra långsiktigt verkande regler som anpassar inflödet av resurser till det långsiktiga produktionsutrymmet. De av LMK och tidigare även av LRF föreslagna ändringarna i reglerna för avvecklingssättning för vissa mjölkproducenter bör genomföras snarast. LRF tillstyrker således LMKs förslag i dessa avseenden. Det är vidare angeläget att möjliga styrmedel, t. ex. tvåprissystem för mjölk, detaljutformas och att alla berörda instanser håller en hög beredskap så att åtgärder kan sättas in med kort varsel om produktionsbalansen försämras.

För att det skall vara möjligt att åstadkomma en långsiktig produktionsbalans måste samhället aktivt och helhjärtat medverka till att skapa bl. a. ekonomiska förutsättningar för alternativ produktion och/eller alternativ användning av nuvarande produkter. I anslutning härill vill LRF också mycket kraftigt understryka betydelsen av att statsmakterna i större utsträckning än hittills beaktar kombinationen jord/skog och de möjligheter denna kombination ger.

SI och **SLIM** anför: — — — kan vi inte dra någon annan slutsats än att kommittén kraftigt undervärderat mjölköverskotten, både på kort och medellång sikt. Vi finner det därför angeläget att man redan nu överväger införandet av åtgärder för att förhindra att produktionsbalansen för mjölk ytterligare försämras.

Såväl Industriförbundet som **SLIM** har principiellt en negativ inställning till selektiva styråtgärder, som oftast leder till detaljregleringar och onödiga

byråkrati. När det gäller mjölkproduktionen finns emellertid skäl som talar mot ett användande av generella prispolitiska medel för att minska produktionen. Vi vill därför – trots vår principiella inställning – inte motsätta oss ett tvåprissystem för mjölk, med de nackdelar i olika avseenden som ett sådant har. Internationella jämförelser tycks tyda på att någon nämnvärd reduccering av mjölköverskotten knappast är möjlig utan någon form av kvotering. Det är emellertid viktigt att åtgärder sätts in snarast, innan produktionsöverskotten blivit alltför stora och kostsamma. Den internationella balansutvecklingen på mjölkmarknaden inger redan nu oro.

Handelns samarbetsorgan i jordbruksfrågor anför: I fråga om investeringar gäller för närvarande tillfälligt förbud mot investeringar inom animalieproduktionen. Förbudet, som gäller t. o. m. den 30 juni 1984, anser kommittén bör förlängas tills dess statsmakterna tar ställning till kommitténs samlade förslag.

Vi sympatiserar inte med åtgärden som sådan, vilken vi anser vara ett allvarligt ingrepp i den rätt till fri företagsamhet, som även fortsättningsvis bör vara en självklar grundprincip i det svenska näringslivet.

Däremot delar vi i stort kommitténs uppfattning om att den nuvarande obalansen mellan produktion och konsumtion visserligen är oroande men ändå inte är av sådan omfattning, att åtgärder på kort sikt bör vidtagas. Livsmedelskommittén kommer i sitt fortsatta arbete att våren 1984 framlägga förslag till en framtida produktionsmålsättning för det svenska jordbruket. Dessa värderingar bör enligt vår mening avvaktas, innan eventuella åtgärder i produktionsbegränsande syfte vidtas.

Hushållningssällskapens förbund anför: Förbundet delar LMK:s bedömning, att nuvarande förbud mot investeringar inom animalieproduktionen bör bibehållas, tills ställning tagits till LMK:s samlade förslag i dess slutbetänkande.

KF anför: — — — KF delar utredningens uppfattning att det är till fördel särskilt för jordbrukarna, men troligen även för konsumenterna, om produktionen bringas i balans. Enligt KF:s uppfattning bör konsumenterna för de flesta animalieprodukterna även ha tillgång till kompletterande importvaror, t. ex. av ost. KF anser ävenledes att överskottsproduktionen i möjligaste mån bör avsättas i Sverige genom särskilda arrangemang.

Av kommitténs överväganden angående olika åtgärder och metoder för att komma tillrätta med animalieöverskotten, på kort och långt sikt, finner KF det möjligt antingen med ett tvåprissystem inom t. ex. mjölkproduktionen och/eller kontraktsproduktion om detta kan ske utan alltför vidlyftiga administrationsinsatser. Kontraktsproduktion har man för övrigt redan för köksväxter, sockerbetor, potatis (KF har kontraktsproduktion på ca 30 000 ton) och för kyckling- och äggproduktionen även om systemet inte fungerar perfekt för samtliga varor. KF förutsätter att kommittén i det fortsatta utredningsarbetet ytterligare penetrerar dessa och andra metoder för att åstadkomma produktionsbalans inom animalieområdena. Som ytterligare en produktionshämmande åtgärd diskuteras det investeringsförbud som infördes våren 1983 och som föreslagits förlängt till den 1 juli 1984, vilket KF principiellt inte anser lämpligt men som KF i nuvarande överskottsläge kan acceptera som en tillfällig åtgärd.

